

Edukace a prezentace archeologického kulturního dědictví

Metody, přístupy, stanoviska

Sborník příspěvků z workshopu Archeologie na dosah konaného dne 6. 6. 2013

NÁRODNÍ
MUZEUM

Edukace a prezentace archeologického
kulturního dědictví

Práce je výstupem projektu „Archeologie na dosah. Prezentace a edukace archeologického kulturního dědictví“ financovaného programem MK ČR NAKI DF12P01OVV045.

Za obsah příspěvků odpovídají autoři.

Editor: Marie Opatrná

Copyright: © 2013 Národní muzeum

Fotografie z titulního listu: fotografický archiv projektu Archeologie na dosah. Edukace a prezentace archeologického kulturního dědictví. Grafické zpracování Marie Opatrná.

ISBN: 978-80-7036-399-7

Obsah

Úvod	4
Archeologické programy pro školy a veřejnost v Muzeu hlavního města Prahy	
Veronika Klimešová Bačová	6
Archeologie interaktivně ve výstavách Moravského zemského muzea	
Eva Jelínková	10
Procházka pravěkem aneb Jak k nám lovci mamutů přiletěli dymníkem	
Kateřina Tomešková	14
Archeologické profilování pro účely vzdělávacích programů	
Petr Sokol, Tomáš Wizovský	23
Výchova ve vztahu ke kulturně historickému dědictví v Chocni	
Martina Krsková	29
Nestrašte nás historií	
Zdeněk Brom	34
Praktické semináře antropologie pro školy a veřejnost	
Marcela Víšková	39
Středověk na dotek	
Pavla Kohoutová	43
Ekonomická hlediska animace archeologických památek	
Soňa Kovalovská	47
Archeologické nálezy prezentované na místě ve výukových a vzdělávacích programech	
Milan Jančo	58
Příloha	70

Úvod

Workshop Edukace a prezentace archeologického kulturního dědictví. Metody, přístupy, stanoviska byl uskutečněn v rámci projektu Archeologie na dosah – Edukace a prezentace archeologického kulturního dědictví financovaného Ministerstvem kultury v rámci programu NAKI dne 6. 6. 2013.

Cílem workshopu bylo vytvoření diskuzního prostoru pro tři základní aktéry edukace a prezentace archeologie, tedy pro pracovníky muzea, pedagogy a členy obecně prospěšných společností či zájmových sdružení, která se věnují zážitkové archeologii. Záměrem společného setkání bylo na základě jednotlivých příspěvků a závěrečné debaty rozvinout otázky, jak mohou tyto tři skupiny spolupracovat, co mohou jednotlivé skupiny druhým nabídnout a co naopak očekávají. Hlavní otázkou bylo, jak nejlépe využít spolupráci těchto skupin k prezentaci archeologie. Vzhledem k tématům přihlášených příspěvků vznikl ještě čtvrtý blok – veřejná archeologie.

Příspěvky byly rozřazeny do čtyř výše zmíněných skupin. Toto řazení opakuje i tento sborník příspěvků, které byly dodány k písemnému zveřejnění.

Tematické obsahy jednotlivých bloků:

1. Archeologie v muzeu

Jak lze využít prostor muzea, sbírek a vědeckého prostředí pro vzdělávání veřejnosti a mládeže? Co mohou muzea nabídnout členům skupin zážitkové archeologie, co školním skupinám? Má veřejnost v muzeu vzdělávat odborník nebo školený lektor?

2. Archeologie edukačně

Co očekává pedagog od prezentace archeologie, jaké jsou jeho potřeby vzhledem k výuce ve školách? Očekává přednesení látky místo školní výuky, vysvětlení probrané látky na praktických ukázkách, které vede k lepšímu pochopení tématu, nebo zopakování probrané látky v terénu? Co z toho mu může poskytnout muzeum a co zážitková archeologie?

3. Archeologie volnočasově

Jak do vzdělávání nejlépe začlenit zážitkovou archeologii, archeoskanzeny, muzea v přírodě apod.? Jaký je její původní záměr – „bavit“ nebo vzdělávat? Jak těchto svých dvou předpokladů může využít při prezentaci archeologie? Co může zážitková archeologie nabídnout muzeím a co mohou muzea nabídnout zážitkové archeologii? Je vůbec možná tato spolupráce? A pokud ano, je možná ve velkých městech?

4. Veřejná archeologie

Otázky obecně se věnující prezentaci a popularizaci archeologie a jejímu finančnímu zajištění.

1. Archeologie v muzeu

Archeologické programy pro školy a veřejnost v Muzeu hlavního města Prahy

MGR. VERONIKA KLIMEŠOVÁ BAČOVÁ
Muzeum hlavního města Prahy

Jedním z nových trendů, který se uplatňuje ve výstavnictví, je aktivizace návštěvníka¹ ve formě nejrůznějších dílen či programů. Tyto projekty se stávají stále více vyhledávanými jak u školních skupin, tak rodin nebo jednotlivců. Jejich zaměření a charakter jsou různé, velkou popularitu si ale mimo jiné získávají programy a projekty s archeologickou tematikou.

Muzeum hlavního města Prahy (dále jen MMP) nabízí relativně široké spektrum speciálních programů pro školy či veřejnost. Kromě programů, které využívají prvky dramatické výchovy nebo kladou více důraz na historickou stránku tématu, se mohou návštěvníci zúčastnit několika programů s archeologickým zaměřením – *Seznamte se s archeologií*, *Škola mladých archeologů*, *Oděv našich předků*, *Výprava za Kelty a S archeologií do středověku*. Všechny jsou určené jak školním skupinám, tak i široké veřejnosti, především rodinám s dětmi.

Obrázek 1 Počítačová prezentace, foto: L. Daněčková

Obrázek 2 Přiřazování nádob k jednotlivým kulturám, foto: L. Daněčková

V roce 2005 byl spuštěn první archeologický program *Seznamte se s archeologií*, který vznikl na základě úspěšné stejnojmenné haptické výstavy v MMP. Struktura tohoto programu je rozdělena do dvou částí. Nejprve je návštěvníkům přiblížena formou úvodní přednášky s počítačovou prezentací profese archeologa [Obrázek 1], poté následuje prohlídka nejrůznějších originálních archeologických

¹ Více k aktivizaci návštěvníka STEHLÍK, Michal. Nové trendy výstavnictví. In: BURIÁNKOVÁ, Michaela – KOMÁRKOVÁ Anna – ŠEBEK, František (eds.). Úvod do muzejní praxe. Učební texty základního kurzu Školy muzejní propedeutiky Asociace muzeí a galerií ČR, 2010, 295–302.

nálezů a replik², které si návštěvníci mohou vzít do vlastních rukou. K dispozici jsou také dva hmatové modely archeologického výzkumu. Na tento program tematicky navazuje o něco delší a také již prakticky zaměřená *Škola mladých archeologů*. Po úvodní přednášce obcházejí skupinky návštěvníků postupně čtyři stanoviště, na kterých si lze vyzkoušet některé z aktivit týkajících se denní rutiny archeologa. Děti se tak pokoušejí zaměřit a zakreslit kostrový hrob, slepit pomocí lepicí papírové pásky ze střepů původní nádoby, zařadit pravěké keramické nádoby k jednotlivým kulturám [Obrázek 2] a také rozdrtit obilí na kamenných zrnotěrkách. Možnost vyzkoušet si některé činnosti se stala velmi populární, a proto vznikl další program s praktickými ukázkami dřívějších pracovních aktivit, "Oděv našich předků". Tento archeologický program se již úzce zaměřuje jedním směrem a přibližuje zájemcům výrobu tkanin a oděvů v pravěku. Všichni si zkusí upříst nit z ovčí vlny za pomoci ručního vřetena, utkat náramek na destičkovém stavu nebo pracovat na vertikálním tkalcovském stavu [Obrázek 3]. Nechybí ani archeologické nálezy, které souvisejí právě s dřívější textilní výrobou (kostěná šídla, kamenná škrabadla, šperky určené ke spínání oděvu atd.). V roce 2011 byl zahájen další specializovaný program, *Výprava za Kelty*, který má za úkol přiblížit návštěvníkům nejnámější obyvatele našeho pravěku. Po úvodní prezentaci se děti rozdělí do skupinek a opět obcházejí čtyři stanoviště, na kterých si vyzkoušejí umlít mouku na kamenném žernovu, vyrazit keltskou minci, složit skládačku keltského oppida, vyplnit test nebo zase prohlédnout originální archeologické nálezy – nánožníky, náramky, keramické nádoby, velitelský mečik, švartnové náramky aj. [Obrázek 4]. Posledním a zároveň nejnovějším archeologickým programem, tentokrát zaměřeným na středověk, je *S archeologií do středověku*. Úvodní přednáška představí v tomto případě účastníkům programu archeologii jako vědu, která přispívá k poznání nejen pravěku, ale i mladšího období. Poté jsou připravena stanoviště, kde je možné vyrábět záušnici z drátku [Obrázek 5], odlívat voskové obětiny nebo pečtit, poznávat výzdobné motivy kachlů a opět si prohlížet originální artefakty (keramické nádoby a sošky, kovové šperky).

Obrázek 3 Vertikální tkalcovský stav, foto L. Daněčková

Obrázek 4 Práce s originálními nálezy, foto: J. Vrabec

² Repliky jsou pořizovány bez výjimky pro všechny kovové artefakty, které není možné návštěvníkům zapůjčit vzhledem ke striktním depozitárním a konzervátorským podmínkám.

Archeologické programy probíhají ve všedních dnech pro školní skupiny, o sobotách jsou určené širší veřejnosti – rodinám s dětmi či zájmovým skupinám. Obvykle se programu zúčastňují děti, které chodí do šesté třídy základních škol, kde se právě probírá pravěk. Výjimku ale samozřejmě nepředstavují děti mladší či naopak starší. Jednotlivé programy se dají totiž snadno přizpůsobit různým věkovým skupinám, například i návštěvníkům se zrakovým, sluchovým nebo i mentálním postižením. Ostatně program *Seznamte se s archeologií*, o který již není vzhledem k absenci stanovišť takový zájem, je v současné době transformován do podoby určené výhradně zrakově postiženým osobám.

Obrázek 5 Materiál na výrobu záušnice, foto: V. Klimešová Bačová

Základní program *Seznamte se s archeologií* trvá tři čtvrtě hodiny, ostatní programy se stanovišti mají délku hodinu a půl. Při jejich tvorbě bylo také přihlíženo k Rámcovému vzdělávacímu programu pro základní vzdělávání³ a k některým z učebnic dějepisu pro základní školy.⁴ Všechny programy potom probíhají ve speciálně zřízené archeoherně a neustále dochází k jejich obměňování či drobnějšímu upravování.

Jakýmsi poznávacím znamením archeologických programů MMP je především příležitost dotknout se originálních archeologických nálezů a přítomnost odborníka – archeologa, který celý program vede. Právě on zahajuje celý program úvodní přednáškou a vždy má na starosti stanoviště s originálními sbírkovými předměty. Návštěvníkům je – na rozdíl od muzejního pedagoga – schopen zodpovědět i dotazy odborného rázu. Děti si kromě toho z každého programu mimo zážitků odnesou i něco na památku, ať už v podobě pracovních listů [Obrázek 6], namleté mouky, vyražené mince, upředené nitě nebo odlité voskové obětiny. Archeologické programy tedy dokážou oslovit malé i dospělé návštěvníky, kteří se k nám do muzea často a rádi vracejí, a představují proto významný prvek muzejní prezentace.

³ Více informací např. na metodickém portálu <http://rvp.cz/>.

⁴ Např. VÁLKOVÁ, Veronika. Dějepis 6 pro základní školy. Pravěk a starověk. Praha, 2006, 35–38; spolu s metodickou příručkou pro učitele PARKAN, František – VÁLKOVÁ, Veronika. Dějepis 6 pro základní školy. Pravěk a starověk. Metodická příručka. Praha, 2007, 46–48 nebo Dějepis. Učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. Plzeň, 2007, 36–39.

MUZEUM HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY
ŠKOLA MLADÝCH ARCHEOLOGŮ

	doba	datování
	kultura	datování
	kultura	datování
	kultura	datování
	kultura	datování
	kultura	datování
	kultura	datování
	kultura	datování
	kultura	datování
	kultura	datování

Obrázek 6 Pracovní list, Ivan Kyncl

Literatura:

BURIÁNKOVÁ, Michaela – KOMÁRKOVÁ, Anna – ŠEBEK, František (eds.). Úvod do muzejní praxe. Učební texty základního kurzu Školy muzejní propedeutiky Asociace muzeí a galerií ČR. Praha, 2010.
 Dějepis. Učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. Plzeň, 2007.
 PARKAN, František – VÁLKOVÁ, Veronika. Dějepis 6 pro základní školy. Pravěk a starověk. Metodická příručka. Praha, 2007.
 VÁLKOVÁ, V.: Dějepis 6 pro základní školy. Pravěk a starověk. Praha, 2006.

Archeologie interaktivně ve výstavách Moravského zemského muzea

PHDR. EVA JELÍNKOVÁ

Metodické centrum muzejní pedagogiky Brno

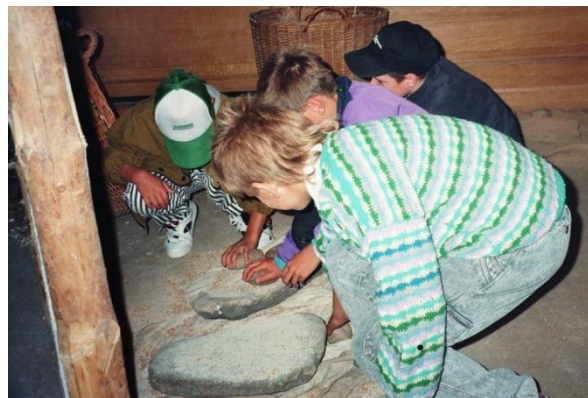
Moravské zemské muzeum, konkrétně jeho Dětské muzeum, se začalo věnovat zprostředkování muzejních témat dětské veřejnosti již počátkem 90. let minulého století. Forma se postupně vyvíjela od dětských dílen k interaktivním výstavám a výstavám vhodným i pro rodinné návštěvy poskytujícím kromě aktivit pro děti i řadu odborných informací a originálních exponátů.

První interaktivní výstava na archeologické téma byla realizována v roce 1995. V této době se u nás začínaly teprve budovat archeologické skanzeny (např. v Březně u Loun, Villa Nova v Orlických horách, Archeologický park Liboc). Byla to doba prvních a na sobě nezávislých pokusů o nové formy zprostředkování archeologického kulturního dědictví veřejnosti.

Při přípravě výstavy *Vzhůru do pravěku* (1995) využily pracovnice Dětského muzea kromě v té době nepočtené literatury věnované experimentální archeologii, konzultací s odborníky z Masarykovy univerzity a kolegů z Archeologického ústavu MZM. Tato výstava na příkladu kultury s moravskou malovanou keramikou seznamovala prostřednictvím aktivit zejména děti a mládež s životem lidí v neolitu.

Obrázek 7 Kolekce replik kamenných nástrojů byla používána k aktivitám ve výstavě, zdroj: E. Jelínková

Obrázek 8 Drcení obilí na zrnotěrkách bylo velmi oblíbenou činností, zdroj: E. Jelínková

Celý výstavní projekt byl založen na replikách. Vystaveny byly repliky keramiky, které si mohli vzít návštěvníci do ruky a podle kterých mohli zkoušet modelovat vlastní, výzdobu pak mohli malovat přírodními barvami na připravené misky. Prostředí bylo simulováno replikou domu, krytem zásobní jámy či ohradou s dermoplastickými preparáty ovcí a koz, které již tehdy lidé chovali. Vystaveny byly plodiny, které se pěstovaly, kolegové botanici pomohli vybrat divoce rostoucí koření, kterým si bylo možno připravované pokrmy ochutit. Koření si mohli návštěvníci prohlédnout i ovonět. Ráz krajiny dokresloval nástěnný obraz rekonstrukce krajiny s rondelem. Kromě výroby keramických nádob a

figurek si návštěvníci mohli vyzkoušet i další pravěké pracovní postupy: tkaní na vertikálním stavu, drcení obilí na zrnotěrkách, vrtání a broušení kamenného artefaktu a sekání kamennými sekerkami. K vrtání kamene bylo vyrobeno dřevěné vrtadlo s vrtákem z duté kosti podsypávané jemným pískem. I když tato aktivita patřila k nejoblíbenějším, nepodařilo se za dobu trvání výstavy a několik let putování interaktivních exponátů úplně provrtat jediný artefakt.

V roce 2001 byla realizována výstava *Keltové na Moravě*, jejíž autorkou byla PhDr. Jana Čižmářová z Archeologického ústavu MZM. Výstava mapovala osídlení Evropy a zejména Moravy keltskými kmeny v 5.–1. století př. n. l. Dětské muzeum doplnilo výstavu interaktivními exponáty. Životní styl dokumentovala replika domu, návštěvníci si mohli vyzkoušet oděvy, šperky a zbroj či hudební nástroje.

Další aktivity byly věnovány technologickým postupům – malování keramiky podle původních vzorů, kolkování, mletí obilí, předení, tkaní, a oblíbené sekání replikami seker. Při této výstavě byla rovněž poprvé zařazena nákladná, ale velmi oblíbená činnost – ražba mincí. Protože se kalená raznice neopatrným použitím může zničit, je ražbu možno provádět pouze pod vedením lektora. Stejně tak lektor či moderátor půjčoval návštěvníkům k vyzkoušení šperky, aby se zamezilo jejich ztrátě. Výklad podávaly a aktivity moderovaly lektorky Dětského muzea.

Obrázek 9 Mužská část návštěvníků byla nadšena zkoušením římské zbroje a zbraní, zdroj: E. Jelínková

Obrázek 10 Součástí tematické herny byl i náznak vojenského tábora s koženým stanem, zdroj: E. Jelínková

V roce 2003 byla realizována výstava *Římané a Germáni, nepřátelé, rivalové, sousedé*. Šlo o společný projekt Moravského zemského muzea a Muzea města Brna. Část výstavy v Muzeu města Brna na Špilberku byla věnována římskému osídlení, germánskou část výstavy, instalovanou v Moravském zemském muzeu, zpracovala PhDr. Jana Čižmářová z Archeologického ústavu. Tentokrát nebyly interaktivní prvky zakomponovány přímo ve výstavě, ale byla jim věnována samostatná místnost. Dětská herna, připravená Dětským muzeem MZM, byla rozdělena na 2 části – římskou a germánskou. V římském domě si mohli návštěvníci skládat mozaiky, zkoušet oděvy, hrát římské kostky, razit mince a kolkovat hliněné cihličky. U chlapců byl nejoblíbenější římský vojenský tábor s vojenským stanem a možností vyzkoušet si zbroj. Druhá část herny nabízela ukázkou germánské stavby pletených

omazávaných stěn, oděvu a zbroje. K vyzkoušení bylo psaní runovým písmem na voskové tabulky a výroba keramiky z válečků. Pro dětské návštěvníky byly vytištěny papírové „oblékačky panenky“ s postavami Římana, Římanky, Germána a Germánky.

K tématu Edukace a prezentace archeologického kulturního dědictví lze zařadit i výstavní projekty na středověké téma *Středověk je když* (1999) a *Expedice středověk* (2009).

Vystaveny byly archeologické nálezy i historické sbírkové předměty, výstavy byly však založeny zejména na funkčních replikách. Nejoblíbenější aktivitou bylo opět zkoušení zbraní a zbroje (kolekce replik chladných zbraní byla zapůjčena z Městského muzea a galerie v Poličce), sady replik nástrojů útrpného práva (pranýř, kláda, pouta) a kolekce dívčích i chlapeckých kostýmů. K vyzkoušení byly i hudební nástroje – zvonkohra a psaltérium, psaní brkem či stolní hra „mlýn“. Součástí programu bylo rovněž seznámení s dobovým jídelníčkem a zejména pěstovanými plodinami a dostupnými surovinami k výrobě pokrmů. Ve výstavě *Expedice středověk* si bylo rovněž možno vyrazit na památku minci. (Některé interaktivní exponáty byly vystaveny v Dětské části výstavy *Poklady Moravy* v Národním muzeu 2010–2011).

Obrázek 11 Zkoušení nástrojů útrpného práva bylo pro návštěvníky zajímavou zkušeností, zdroj: E. Jelínková

Ze zkušeností s aktivitami ve výstavách s archeologickými a historickými tématy můžeme doporučit jako návštěvnicky nejpřitažlivější:

- zkoušení oděvů (zde je největším problémem umístění větších zrcadel, která ve sledovaných obdobích neexistovala. Dalším úskalím je výběr textilií a doplňků, které co nejlépe imitují dobové materiály.)
- zkoušení zbroje (zde je nutný dohled personálu muzea)
- ražba mincí (opět nutná asistence personálu, aby nedošlo ke zničení kalených raznic)
- mletí obilí
- sekání dřeva

Obrázek 12 Nejoblíbenější aktivity archeologických a historických výstav – zkoušení kostýmů a zbroje, zdroj: E. Jelínková

Závěrem je možno konstatovat, že moderované programy, kdy informace předávají lektori formou řízené diskuse, doplněné zkoušením technologií a dalšími aktivitami, jsou velmi efektivní. Kladně je hodnotili nejen učitelé, kteří se na výstavu vraceli s dalšími třídami, ale i dětské návštěvníci, kteří přiváděli své rodiče a prarodiče.

Procházka pravěkem aneb Jak k nám lovci mamutů přiletěli dymníkem

Prezentace reflexe muzejní edukace v prostředí stálé expozice Archeologie Přerovska

MGR. KATEŘINA TOMEŠKOVÁ
Muzeum Komenského v Přerově

Motto: „Ředitel K. J. Maška a Dr. M. Kříž převeliké množství kostí a klů mamutích vykopali, kostí vlčích, sobích, medvědích, pak ohromné čelisti lidské, veliký počet jehlic, kroužků, nástrojů pazourkovitých, bůžků – i kovových, malých i velkých popelnic, kamenných nástrojů: nožů, sekyrek, mlatů a mnoho jiných věcí našli... Také při kopání základní nyní staré školy r. 1867 přišlo se na hroby a kosti zvířat předpotopních.“¹

Úvodem aneb Kde leží hroby a kosti zvířat předpotopních?

Na pozadí odborného studia dobových pramenů, na něž odkazuje uvedená citace, můžeme být fascinováni atmosférou příběhu vycházejícího z bazálních projevů lidské přirozenosti. Podvědomá touha člověka po poznání života předků souvisí odjakživa s naší kulturní přirozeností. Příroda každého z nás vybavila do života pouhými předpoklady a „jen proto, že člověk může žít z toho, co mu připravily předchozí generace, dokáže vůbec na světě obstát.“² Novodobé využití sklepních prostor přerovského zámku při prezentaci archeologické muzejní sbírky přináší zájemcům z řad veřejnosti příležitost ke konfrontaci jejich názorů na existenci člověka v období nejstarších dějin lidstva. Atraktivní prostředí stálé expozice Archeologie Přerovska nabízí potencionálním návštěvníkům vhodné místo k celoživotnímu učení a umožňuje jim verifikaci představ na základě rozšiřující znalosti o prehistorickém světě získané během muzejní edukace. Bohatství vzdělávacího potenciálu prezentovaných výstavních prostor vychází z dlouholetého úsilí zdejších archeologů, které dodnes koresponduje s průběžným odkryvem nálezů ve vytipovaných místních lokalitách [Obrázek 13].

Obrázek 13 Archeologický výzkum v Předmostí u Přerova, 2006, foto: M. Frouz

Obrázek 14 Jeden z neznámějších archeologických nálezů z Předmostí u Přerova - mamut, foto: M. Frouz

¹ TOMČÍK, Josef. Památní kniha obce Předmostí. Státní okresní archiv Přerov – SOKA, 1907, 17–19.

² SOKOL, Jan. Filosofická antropologie. Praha: Portál, 2008, 81.

Zamyslíme-li se nad otázkou, kde vzniká v mysli návštěvníků základní povědomí o existenci pravěkých lidí, jejich projevech a kultuře, pak vzpomínka u většiny z nich bude pravděpodobně pocházet z období, kdy chodili do školy. Už tehdy se setkali s obrázky v učebnici, které je například seznámili s detailně propracovanou Soškou mamuta z mamutoviny nebo stylizovanou rytinou Geometrické Venuše [Obrázek 14].³ Dodnes si mnoho z nás dokáže také vybavit, jak tyto historicky cenné předměty vypadaly. Málokdo si ale společně s jejich představou uvědomí fakt, že oba nálezy pochází z lokality Předmostí u Přerova. Přestože k největším zdejším objevům došlo na přelomu 19. a 20. století, a to v přímé souvislosti s těžbou mocných sprašových návějí, ojedinělé úlomky „velkých kostí obrů“⁴ se v této oblasti odhalují skutečně až do současnosti.

Obrázek 15 Stálá expozice Archeologie Přerovska (místnost věnovaná období ml. paleolitu), foto: M. Frouz

Stálá expozice Archeologie Přerovska ke svým prezentačním účelům vhodně využívá specifika šesti místností pozdně gotických sklepních prostor přerovského zámku a klade si za cíl seznámit návštěvníka s historií osídlení přerovského regionu, počínaje nejstaršími doklady lidské přítomnosti ve starší době kamenné. V souvislosti s uvedenou skutečností se nejen paleolitická část expozice (dokumentující zejména světoznámé sídliště „lovců mamutů“) stává neobvyklým, ale zároveň velmi atraktivním místem pro vystavení cenných archeologických nálezů [Obrázek 15, Obrázek 16]. Ze záměrů vycházejících z kontextu širšího objevování jejího bohatého vzdělávacího potenciálu vyplynul přirozeně požadavek na vznik přitažlivých edukačních aktivit. Animační programy realizované v prostorách archeologické expozice již několik let v rámci edukační nabídky muzea silně přitahují zájem skupin návštěvníků z řad mladé generace.

³ Soška mamuta z mamutoviny (1895). Délka 11 cm. Objevil ji Martin Kříž, restauroval Karel Jaroslav Maška. Soška je oboustranná, ale lépe propracována je při orientaci s hlavou vlevo. Na těle jsou vyryté náznaky srsti i ocasu. Dostupné z:

[http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99edmost%C3%AD_u_P%C5%99erova_\(archeologick%C3%A1_lokalita\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99edmost%C3%AD_u_P%C5%99erova_(archeologick%C3%A1_lokalita)).

⁴ Původ slovního spojení souvisí s nejstarší písemnou zmínkou o nálezech velkých zvířecích kostí na předmosteckém návrší: „Ještě veliké kosti obrů ve vršku pod Skalkou předmosteckou vykopávají, zuby tak veliké jako pěst, jako hlava člověčí etc., žebra jako břevce i rohy veliké též se nalézaly.“ Údaj zaznamenal písař a biskup Jednoty českých bratří Jan Blahoslav (1523–1571), rodák z Přerova, v Gramatice české vydávané v letech 1551–1557. Dostupné z: <http://www.mamutov.eu/index.php?page=lokalita-skalka>.

Obrázek 16 Stálá expozice Archeologie Přerovska (místnost věnovaná období ml. paleolitu), foto: M. Frouz

Muzejní edukace jako běžná součást prezentační nabídky muzea?

Muzeum jako jasně vymezená paměťová instituce s typickým obsahem zastává již několik desetiletí specifické místo ve společnosti. Vzhledem k jeho nově programově nastaveným funkcím v kontextu počátku 21. století, které souvisí s všeobecně známou představou moderního muzea, na něj můžeme také nahlížet jako na místo výchovy a širšího vzdělávání návštěvníka. Ač si to na první pohled vůbec neuvědomujeme, tak právě muzejní instituce byly v českých poměrech odnepaměti považovány za odborná pracoviště a zprostředkovávaly dílčí vzdělávací potřeby široké veřejnosti. Muzea byla vždy společností akceptovaná, a to nehledě na své postavení v ústraní. Na samotném konci minulého století systémem schválené podmínky k zacílenému využívání této instituce pro edukační účely přivádí odborníky z řad pedagogické obce zcela logicky k potřebě vědeckého ukotvení vzdělávání a výchovy v uvedeném prostředí. Současná oborová didaktika muzejní pedagogiky v této souvislosti hovoří o procesu muzejní edukace, přičemž se jedná „o specifický druh lidské činnosti, spočívající ve vzájemné součinnosti muzejního pedagoga a návštěvníků, která usiluje o dosažení určitých cílů.“⁵ Její techniky a metody korespondují s obsahem edukace a zároveň vycházejí ze specifika sbírkového předmětu, který byl kurátorem primárně vybrán k prezentačním účelům. Ani z edukačního pohledu však nemění muzeálie své postavení, ona je středem pozornosti, od ní se i nadále odvíjí výjimečnost oborové komunikace. Při uvědomění si této hodnoty je ještě vůbec nutné dále zkoumat, zda je muzeálie „pouhým názorným exemplářem, didaktickou pomůckou ilustrující poznatky určitého oboru lidského poznání, anebo je jedinečným předmětem, nesoucím kvalitu muzeality, jejíž rozkrytí je cílem muzejní edukace?“⁶ Se zvažováním odpovědi na uvedenou otázku souvisí i problematika oprávněnosti druhotné selekce muzeálií, které mají vhodně vybízet ke vzniku, realizaci a hodnocení učebních úloh. Od klíčového postavení a vhodného využití (s edukačním záměrem) vybraných sbírkových předmětů, včetně možného výkladu jejich dobových narativů, se většinou odvíjí podstata vzdělávacího a výchovného záměru edukačního programu.

⁵ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. Muzejní edukace. Olomouc, 2012, 53.

⁶ Ibidem, 132.

Na základě cenných zkušeností z reality několikaleté edukační praxe Muzea Komenského v Přerově se můžeme zcela přiklonit k názoru, že k možnosti vážnějšího odkrývání témat vycházejících z potenciálu sbírkových předmětů „může vhodně posloužit rozhovor, který se rozvíjí v rámci muzejní animace.“⁷ Na obhajobu uvedeného názoru můžeme dodat, že „k nejvíce oblíbeným formám oživujících činností pro všechny věkové skupiny návštěvníků muzea patří hravá animace.“⁸ Vezmeme-li v potaz současné směřování mnoha českých muzeí právě k edukační činnosti se zvláštním zájmem o skupiny dětských návštěvníků, pak lze usuzovat na možnosti navázání vzájemného pozitivního vztahu facilitátora a žáků během dialogu při aktivizujících činnostech právě v kontextu hravé animace.

Svědectví o příkladu dobré edukační praxe v muzeu může podat krátký vhled do animačního programu *Jak k nám lovci mamutů přiletěli dymníkem*. Uvedený edukační produkt pocházející z nabídky Výstavního a programového oddělení přerovské muzejní instituce vypovídá ve prospěch animace jako formy muzejní edukace, která na jedné straně zprostředkovává kulturně historické dědictví a tím usnadňuje učení, ale na straně druhé je v jejím průběhu záměrně ze strany facilitátora necháváno dětským účastníkům programu dostatečné místo ke společnému dialogu. Vybízení žákovských skupin k možnosti samostatného bádání a postupnému odhalování zákonitostí i pravd v muzejních expozicích a výstavách přispívá k probouzení zájmu mladé generace o místo, kde vyrůstá a žije. Četné společné zážitky, které vznikají při herních aktivitách, skupinu sekundárně vedou k prosocionálnímu chování a pomáhají vytvářet pozitivní atmosféru k posilování pocitu kulturního a historického vědomí.

Obrázek 17 Animační program *Jak k nám lovci mamutů přiletěli dymníkem*, fotoarchiv Muzea Komenského v Přerově, J. Hanáková

Obrázek 18 Animační program *Jak k nám lovci mamutů přiletěli dymníkem*, fotoarchiv Muzea Komenského v Přerově, J. Hanáková

Z pedagogického hlediska si na úspěšných realizacích prezentovaného animačního programu ceníme přidané hodnoty, kterou spatřujeme ve zřetelných projevech sociálního přesahu edukačních aktivit. Uvedený rozměr vypovídající o kýženém obrazu muzejní edukace odráží především úsilí skupiny

⁷ HORÁČEK, Radek. Galerijní animace a zprostředkování umění: poslání, možnosti a podoby seznamování veřejnosti se soudobým výtvarným uměním prostřednictvím aktivizujících programů na výstavách. Brno, 1998, 63.

⁸ TOMEŠKOVÁ, Kateřina. Muzejní škola hrou a stáří. In *Studia Comeniana et historica*. Uherský Brod, 2011, 85–86, 216.

směřující ke spolupráci „na společném dílu“. Od samotného počátku evokační fáze jsou si účastníci programu (včetně muzejního pedagoga i pedagogického doprovodu) rovni a všechny sjednocuje zaujetí pro řešení „pravěkého problému“. Do výčtu škály interpretačních úloh (realizovaných v prostorách archeologické expozice) můžeme zařadit nejen činnosti související se získáváním, tříděním a ověřováním znalostí, ale také herní aktivity zaměřené na tvůrčí interpretaci tématu či na rozvoj osobnosti žáka a jeho komunikační kompetenci [Obrázek 17, Obrázek 18].

Partnerské nedirektivní vedení muzejní edukace samo o sobě přináší jejím účastníkům potenciál napomáhat nejrůznějším podobám interakce, při nichž jsou žáci záměrně vybízeni k reflektivnímu dialogu, který se stává zdrojem dalších vzdělávacích motivů. Taková jevově analogní situace bývá při výuce ve školním prostředí výjimečná. Efektivnímu využití přirozeného respektu facilitátora nahrává mimo jiné i samotné místo, ve kterém probíhá proces učení. Fyzikální veličina času nabývá navíc v prostředí paměťové instituce na novém rozměru, kterému můžeme přiřadit přívlastek „relativní“. Za mimořádně zajímavý jev, který provází muzejní edukaci, považujeme bezděčné vnímání dětským návštěvníkem obou uvedených faktorů. Cesta mezi aktuálním a historickým časem souvisí s pohybem na rozhraní fikčního a historického světa. Cílené využití vlivu uvedených faktorů ve prospěch muzejní edukace ve spojení s netradičními metodami zprostředkování obsahu učení umožňuje přivést v muzeu mladého člověka k jeho úzké sounáležitosti s historií a kulturou. Hluboké zvažování aspektů ovlivňujících obsah muzejní edukace svědčí o četných projevech „edukačního obratu muzeí.“⁹

Můžeme považovat za příklad dobré edukační praxe program, který preferuje diametrálně odlišné přístupy učení od školní výuky?

„Lovci mamutů byli jako my; mezi námi a jimi nejsou žádné podstatné rozdíly – snad kromě technologických znalostí. Je otázka, kdo vlastně je vyspělejší... V hloubi duše ale v každém z nás zbylo něco z onoho lovce. Právě proto nás fascinují a proto se stále vracíme do hlubin času...“¹⁰

Citace krátkého úryvku z výkladu facilitátora, jehož obsah v procesu muzejní edukace směřuje k jedné z klíčových situací prezentovaného programu, nás také přivádí ke zvažování kvalit při vzdělávání a výchově v muzeu, při nichž je mladá generace pod vlivem jeho netradičního pojetí. K odbornému posouzení lze například předložit strukturu obsahu edukačního programu *Jak k nám lovci mamutů přiletěli dymníkem*, kterého se přerovské děti již po několik let velice rádi účastní. Na jejich spokojenosti se odráží ověřený fakt, že při učení v muzeu zažívají neobvyklé potěšení, při kterém je mozková činnost žáků aktivována novostí prostředí, zvědavostí, očekáváním a vysokou smyslovou aktivitou. Ve všech fázích programu jsou žáci záměrně vystavováni přímé účasti na tvořivých činnostech, které s nabízenou možností „optimálního prožitku“¹¹ svědčí o využívání metod „zážitkové pedagogiky.“¹² Při muzejní edukaci zdaleka nejde jen o předávání rozšiřujícího učiva žákům. V prezentovaném programu dochází k pochopení archeologických pojmů skrze dialog, který se vyvíjí

⁹ HOOPER-GREENHILL, Eilean. *Museums and Education: Purpose, Pedagogy, Performance*. London, New York, 2009, 5.

¹⁰ ŠÍDA, Petr a kol. *Lovci mamutů*. Praha, 2007, 7.

¹¹ Optimální prožitek (tzv. flow effect) přináší člověku nejen potěšení, ale také uspokojení, které vychází z jeho vlastní aktivity.

¹² Zážitková pedagogika je přístup ke vzdělání. Jeho podstata souvisí s vyšší schopností paměti člověka vstřebávat informace, přičemž zároveň jeho vnímání doprovázejí intenzivní emoce.

od spolupráce při tvořivé činnosti ve skupinách.¹³ Žáci nabývají v bohatém kontextu expozičních prostor a událostí (aktivit směřujících ke společným pokusům o tvorbu nejrůznějších podob zdařilých rekonstrukcí období počátku života Homo Sapiens) na významné zkušenosti,¹⁴ která je přivádí k potřebě řešení problému s alternativní možností využití nabízeného návodu.¹⁵ V podmínkách učení založeném „na konstruktivistických principech“¹⁶ se jeví prostředí archeologické expozice místem vhodným pro žákovské uvědomování si hlubších obsahových konceptů souvisejících s dnešní existencí lidstva. Poznávání zprostředkované formou společného dobrodružství skupiny začíná aktivitou nazvanou *Cesta do pravěku*. Žáci jsou zcela nečekaně zasaženi silným zážitkem „ztížených životních podmínek prehistorického období“. Zdařilá simulace „častého střídání dob ledových a meziledových“ při vstupu do archeologické expozice se projevuje přímým kontaktem žáků s chladem kamenných stěn, které jsou navíc zahaleny do všudypřítomného šera...¹⁷

V našem příspěvku se z důvodu pokusu o vhléd do užití prvků alternativního školství při muzejní edukaci dále zaměříme na líčení situace, která vyplývá z reality, se kterou se žáci běžně při učení nesetkávají. Při průběžném zjišťování znalosti žáků o pravěkém tématu se často dozvídáme, že většina z nich doposud nikdy v této souvislosti muzeum nenavštívila, mnozí ve škole neslyšeli takřka nic o archeologii. Za zamyšlení stojí, jak silný zážitek u nich může vyvolat první setkání v životě s panem archeologem, který v průběhu edukace mezi vystavené originály z doby mladšího paleolitu přináší v bílých rukavicích velký úlomek mamutí kosti, cicváry a několik ojedinělých střepeň keramických nádob? Menší kousky historicky cenných předmětů opatrně vkládá pro edukační potřeby mladých badatelů z řad školních skupin do mobilních šuplíků se čtvrtohorní spráší. Nevědomky před zraky dětí právě takovým způsobem vzniká rukou odborníků model skutečné nálezové situace z oblasti řeky Bečvy, který vzápětí žákům poslouží ke vzdělávání jako učební pomůcka pro potřeby „didaktické hry“¹⁸.

¹³ Projevy kooperativního učení. Uvedené formy učení se dotýkají sociálních dovedností, které je potřeba trénovat a které mají podírat poznávací procesy. Kooperativní učení neznamená, že se naučíme spolupracovat. Jeho podstata tkví v tom, že se skrze spolupráci učíme, případně i naučíme „něčemu“.

¹⁴ Projevy mozkově kompatibilního učení. Uvedená teorie se odvolává na prostorový pamětní systém, který dokáže zpracovávat mnoho informací současně. Řeší bohatství kontextu prostoru a událostí.

¹⁵ Projevy problémového učení a instrukčního cvičení jako dva z pěti způsobů senzomotorického učení, které při edukaci upřednostňuje zásady učení se pohybem. Člověk řídí a mění své pohyby na základě výsledků dosažených svou vlastní činností. Získaná zkušenost se podílí na jeho další pohybové činnosti.

¹⁶ O učení založeném na konstruktivistických principech se často dozvídáme v přímé souvislosti s tzv. podnětným vyučováním. Jeho myšlenky vychází ze snahy lidského mozku nacházet v předkládaných zkušenostech smysl a význam. „Poznání se děje konstruováním tak, že si poznávající jedinec spojuje fragmenty informací z vnějšího prostředí do smysluplných struktur a provádí s nimi mentální operace, které odpovídají úrovni jeho kognitivního rozvoje“ (PRŮCHA, Jan – WALTEROVÁ, Eliška – MAREŠ, Jiří. Pedagogický slovník. Praha, 1995, 102.)

¹⁷ Hlubkový rozbor zde popisované netypické edukační situace je natolik zajímavý, že jsme se rozhodli evokační fázi uvedeného programu a její analýze věnovat samostatnou odbornou studii v některém z dalších čísel časopisu *Muzeum: muzejní a vlastivědná práce*.

¹⁸ Využití didaktických her při muzejní edukaci lze zařadit k projevům tzv. bezděčného učení. Jedná se o určitou analogii spontánní činnosti dětí, která se využívá k naplnění didaktických cílů. „Její předností je simulační náboj, neboť probouzí zájem, zvyšuje angažovanost žáků na prováděných činnostech, podněcuje jejich tvořivost, spontaneitu, spolupráci i soutěživost, nutí je využívat různých poznatků a dovedností, zapojovat životní zkušenosti. Některé didaktické hry se blíží modelovým situacím z reálného života.“ (PRŮCHA, Jan – WALTEROVÁ, Eliška – MAREŠ, Jiří. Pedagogický slovník. Praha, 1995, 49.)

Hra na archeology (jako jedna ze čtyř herních aktivit aplikovaných do uvedeného programu) představuje i v případě, že se ukázky práce archeologa ujme muzejní pedagog, oblíbenou aktivitu. Právě ona většinou přináší společně s vyplňováním badatelských listů intuitivní žákovskou reakci, která se projevuje zvýšeným zájmem účastníků programu o rozšiřující učivo [Obrázek 19, Obrázek 20] Realizace praktických činností, jež cíleně podporují dětskou zvědavost a zároveň žákům umožňují pohyb, sociální interakci, praktický projekt i komunitní dovednost, bývá doprovázena bohatým dialogem žáků, který posiluje zájem o probírané téma. Záměrná kombinace principů „objektového a problémového učení“¹⁹ aplikovaná do procesu muzejní edukace (z pohledu žáka ve fázi „uvědomění si významu“) metaforicky jakoby odrážela proces, jímž byla v průběhu lidské historie získána většina znalostí. Vyvrcholení poznávací činnosti žáků je doprovázené četnými dotazy, které souvisí s postupy „induktivního učení“²⁰. Badatelské úsilí žáků společně s tajemstvím odkryvu a vyzdvižením úlomků originálních prehistorických předmětů nejenže cílí ke zprostředkování neobvyklého zážitku z hmatového kontaktu s muzeálií, ale zároveň motivuje dětskou mysl k následujícím „tvorivě expresivním“²¹ aktivitám v muzejní herně.

Obrázek 19 Animační program *Jak k nám lovci mamutů přiletěli dymníkem*, fotoarchív Muzea Komenského v Přerově, J. Hanáková

Obrázek 20 Animační program *Jak k nám lovci mamutů přiletěli dymníkem*, fotoarchív Muzea Komenského v Přerově, J. Hanáková

Vyšší úroveň žákovské znalosti o nejstarších dějinách lidstva společně se škálou nových dovedností (na něž poukazuje aktuální analýza obsahů reflektivních rozhovorů v kontextu současného kvalitativního výzkumu autorky) přímo úměrně odráží zážitkový přístup učení v souvislosti s osobní praktickou zkušeností žáků z herních aktivit. O vysoké efektivitě ukládání poznatků z oblasti archeologie do dlouhodobé paměti žáků svědčí jejich vlastní výpovědi, které odrážejí celistvost

¹⁹ Model kontextuálního učení. Uvedený model koresponduje s názorem psychologů, kteří shledávají na uvedeném učení v muzeu cenný význam, který spočívá v zásadní nutnosti lidského mozku přebudovat předchozí znalosti do kontextu nových informací a zkušeností.

²⁰ Učení založené na induktivním myšlení se přidržuje principu, při němž jsou žákem z řady specifických zpráv a informací vyvozovány obecné závěry a principy. Induktivní činnosti poskytují mnoho příležitostí pro myšlenkové procesy na vyšších hladinách náročnosti. Každá zkušenost při něm poskytuje žákům příležitost pro zvažování o vlastních myšlenkových postupech.

²¹ Označení „tvorivě expresivní“ v kontextu věty může znamenat totéž, co „umělecký“. S takovým termínem se setkáváme při teoretickém zvažování aktivit souvisejících především s uměleckými vzdělávacími obory, při nichž je kladen důraz „na psycho-sociální faktory, personální a projektivní stránky činnosti“ (SLAVÍK, Jan – LUKAVSKÝ, Jindřich – LAJDOVÁ, Andrea. Princip imaginace v didaktické znalosti obsahu (na empiricko-výzkumném příkladu výtvarného projevu). In JANÍK, Tomáš a kol. Metodologické problémy výzkumu didaktických znalostí obsahu. Brno, 2008, 113.

poznávání s podporou smyslového vnímání ve sluchové, haptické či čichací dílně. V prostředí dílen je tak dedikována sbírkovým předmětům a jejich substitutům ambivalentní funkce vzdělávání i výchovy. „Objektové učení“ lze obecně považovat za nenahraditelný aspekt muzejní edukace. S přihlédnutím k představě historické vzdálenosti života „lovců mamutů“ a z hlediska synoptického pohledu člověka na svět jde jen o jeden ze vzdělávacích pokusů podání svědectví o době, ke které nám chybí nejen písemné záznamy, ale také dostatečné množství dobových předmětů. I přes uvedený závěr se snažíme podávat naší mladé generaci pravděpodobná vysvětlení o tehdejších významech předmětů všedního dne, jejich symbolice, ale také přicházíme s co nejsprávnějšími interpretacemi jejich dobových narativů. Rozpor mezi převažující staticností muzeálí a pohybovou dynamikou edukačního programu často vede k nečekaným projevům při komunikaci žáků, které se mnohdy promítají do zcela netypických způsobů řešení učebních úloh. Za jednu z předností využití alternativních metod muzejní edukace při zprostředkování obsahu pravěkého tématu považujeme následně vznikající aspekt přílehlavé atmosféry k projednávání mnohdy složitých vztahů ve skupině.

Závěrem aneb Směřuje opravdu mladá generace k pochopení objektu animace?

Silné zasažení dětské mysli historickým fenoménem, který po dlouhá tisíciletí souvisí s přežitím člověka v přírodním prostředí, je také patrné z dětských kreseb, myšlenkových map či literárních útvarů volného psaní. Projevy slovní i výtvarné reflexe odrážejí jádro expresivně tvořivé úlohy realizované pod názvem *Mezi životem a lovem*. Ve své podstatě přivádí právě uvedená činnost žáky ke zvažování vážných obsahových konceptů, které jsou zcela patrné z obsahů výpovědí ve formě žákovských slovních řad: „kost – smrt - zlo“, „kost – život – dobro“, „kost – oheň – domov“, „kost – muž – hrdina“ apod. Klíčová věta: „Každý den mohl být pro pravěkého člověka dnem posledním...“ přinesla v nasbíraných výstupech z reflektivní fáze programu (pro potřeby prováděného výzkumu) velmi mnoho doposud neanalyzovaných rozporů a provokujících momentů, které z hlediska psychologie prezentovaná forma muzejní edukace přináší. Se zvažováním hloubky uvedeného příkladu souvisí úvaha, která může ovlivnit správným směrem příklon široké pedagogické veřejnosti k respektování reformních myšlenek muzejní pedagogiky.

Ačkoliv je školním skupinám věnována v praxi i literatuře větší pozornost než ostatním návštěvníkům muzeí, přesto je stále nezbytné nejen obhajovat smysl muzejní edukace, ale také se zamýšlet nad kvalitou každodenní edukační reality, která může (nejen ve smyslu netradičních přístupů učení) nabízet učitelům efektivní pomoc při realizaci školní výuky v prostředí paměťové instituce. Vzhledem ke vstřícnému přijetí vzdělávacích a výchovných aktivit při učení žáků během prezentovaného programu ve stálé expozici Archeologie Přerovska a dlouhodobému stavu jeho vysoké návštěvnosti můžeme konstatovat, že mladá generace nepochybně stojí o konfrontaci s edukačním potenciálem muzeálí a chce proniknout skrze aktivní poznávání k pochopení objektu animace. „Osobní rozvoj dětského návštěvníka“ se tak stává primárním cílem muzejní pedagogiky a edukační funkce muzea začíná postupně prostupovat veškeré jeho činnosti: „*Moderní muzeum získává, uchovává a zkoumá, aby vzdělávalo.*“²²

²² ROHMEDER, Jürgen. Methoden und Medien der Museumsarbeit: Pädagogische Betreuung der Einzelbesucher im Museum. Köln, 1977, 19.

Krátké dokumentární filmové snímky z procesu muzejní edukace ve stálé expozici Archeologie Přerovska můžete zhlédnout na webových stránkách Muzea Komenského v Přerově. Dostupné z: <http://www.prerovmuzeum.cz/zamek-prerov/pro-skoly/vychovne-vzdelavaci-programy/jak-k-nam-lovci-mamutu-prileteli-dymnikem>. Více informací k jeho obsahu také najdete na webových stránkách Metodického centra muzejní pedagogiky v Brně. Dostupné z: <http://mcmp.cz/Products/229/144/Prochazka-pravekem-aneb-Jak-k-nam-lovci-mamutu-prileteli-dymnikem-animacni-muzejni-program/>.

Literatura

HOOPER-GREENHILL, Eilean. *Museums and Education: Purpose, Pedagogy, Performance*. London, New York, 2009.

HORÁČEK, Radek. *Galerijní animace a zprostředkování umění: poslání, možnosti a podoby seznamování veřejnosti se soudobým výtvarným uměním prostřednictvím aktivizujících programů na výstavách*. Brno, 1998.

Mamutov.eu [[www stránky](http://www.mamutov.eu)]. *Lokalita Skalka* [online]. [cit. 2013-07-24]. Dostupné z: <http://www.mamutov.eu/index.php?page=lokalita-skalka>.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha, 1995.

Předmostí u Přerova. Archeologická lokalita [online]. Wikipedie. Otevřená encyklopedie: Portál wikipedie. [cit. 2013-07-24]. Dostupné z:

[http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99edmost%C3%AD_u_P%C5%99erova_\(archeologick%C3%A1_lokalita\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99edmost%C3%AD_u_P%C5%99erova_(archeologick%C3%A1_lokalita)).

ROHMEDER, Jürgen. *Methoden und Medien der Museumsarbeit: Pädagogische Beetreung der Einzelbesucher im Museum*. Köln, 1977.

SLAVÍK, Jan – LUKAVSKÝ, Jindřich – LAJDOVÁ, Andrea. *Princip imaginace v didaktické znalosti obsahu (na empiricko-výzkumném příkladu výtvarného projevu)*. In JANÍK, Tomáš a kol. *Metodologické problémy výzkumu didaktických znalostí obsahu*. Brno, 2008, 113–128.

SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie*. Praha, 2008.

ŠÍDA, Petr a kol. *Lovci mamutů*. Praha, 2007.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*. Olomouc, 2012.

TOMČÍK, Josef. *Památní kniha obce Předmostí*. Státní okresní archiv Přerov – SOKA, 1907.

TOMEŠKOVÁ, Kateřina. *Muzejní škola hrou a stářím*. In *Studia Comeniana et historica*. Uherský Brod. 2011, 85–86, 216–218.

Archeologické profilování pro účely vzdělávacích programů

MGR. PETR SOKOL, MGR. TOMÁŠ WIZOVSKÝ
Národní památkový ústav

Tento příspěvek se na rozdíl od většiny ostatních, zabývajících se prezentací a edukací v archeologii, nevztahuje k movitým nálezům nebo expozicím. Jeho obsahem je představení nové edukační pomůcky, týkající se základů práce archeologa a archeologické metody – stratigrafie, vzniku archeologických vrstev a souvrství a vzniku archeologických objektů. Pomůcka zprostředkovává a demonstruje řez uměle vytvořeným archeologickým souvrstvím, v archeologickém jazyku tedy tzv. profil. Pro prezentaci příspěvku byla zvolena odlehčená forma, neboť i ta k edukaci patří. Kromě toho, opačný způsob prezentace je v souvislosti s charakterem prezentované věci jen těžko představitelný... I z toho důvodu jsme se rozhodli charakter příspěvku oproti přednesené verzi neměnit více, než je pro psanou formu nutné. To vše s vědomím, že psaná forma přináší v tomto směru znatelná omezení, zejména co se týká kombinace mluveného a psaného slova, obrazového doprovodu a ukázky předmětu v jeho přirozené 3D formě.

Představovaný produkt vznikl (společně s dalšími edukačními pomůckami, viz pozn. 3) v rámci projektu NAKI „Vzdělávací role NPÚ: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví České republiky“, jehož příjemcem je Národní památkový ústav, spolupracujícími institucemi pak pedagogické fakulty UK a MU.

Obrázek 21 "Výukový" profil v edukačním centru v Brie-Comte-Robert a děti v akci (nikoliv ve slevě), foto: P. Sokol

Obrázek 22 Detail "výzkumné" práce dětí na "výukovém" profilu v Brie-Comte-Robert, foto: P. Sokol

Inspirací pro vznik mobilního archeologického profilu se stalo, tak jako již mnohokrát, zahraničí. Konkrétně hradní zřícenina v obci Brie-Comte-Robert ve Francii (Île de France), která po stavebních úpravách poskytuje zázemí pro edukační aktivity a celodenní školní kurzy.¹ V areálu je část recentních archeologických souvrství vyhrazena pro tyto programy [Obrázek 21, Obrázek 22], ukázka stratigrafie

¹ Více viz CINK, Ondřej – SOKOL, Petr – WIZOVSKÝ, Tomáš: Hradní výukové a experimentální. Francouzské příklady vzdělávání a budování vztahu k minulosti a památkám. Zprávy památkové péče 2008, roč. 68, č. 6, 500–504. ISSN 1210-5538.

je vytvořena i pod sklem v podlaze interiéru archeologické expozice [Obrázek 23]. Zatímco v expozici si návštěvníci mohou udělat dobrou představu o vzniku archeologických souvrství, v terénu si mohou vyzkoušet i práci s menším archeologickým nářadím přímo v profilu zmíněného recentního souvrství. Naše pomůcka splňuje první z výše uvedených účelů, ale kromě toho směřuje k možnostem vytvářet varianty souvrství a demonstrovat vznik drobných archeologických objektů.

Obrázek 23 Umělá stratigrafie v expozici edukačního centra v Brie-Comte-Robert, foto: P. Sokol

Archeologické profilování NPÚ
Psychologické profilování FBI

Archeologické profilování NPÚ

Obrázek 24 Podobnost čistě náhodná?

Uvedené zahraniční inspirace představují současně i první a vlastně i následné stupně vývojové (typologické) řady výukových archeologických profilů: 1) profil v terénu, 2) menší profil v expozici, 3) náš mobilní profil [Obrázek 25].²

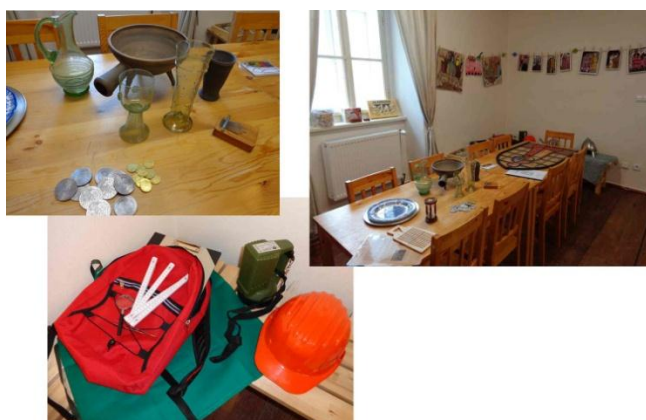
Obrázek 25 Vývojová řada edukačních archeologických profilů: 1. originální, využívaná recentní stratigrafie v terénu (Brie-Comte-Robert), 2. umělá stratigrafie v expozici (Brie-Comte-Robert), 3. mobilní stratigrafie – archeobedýnka

Co tedy představuje ono archeologické profilování uvedené v názvu příspěvku? Činnost vysoce odbornou, sofistikovanou a velmi podobnou jiné vysoce odborné činnosti, která je však díky médiím populárnější a známější. Postavíme-li vedle sebe „archeologické profilování NPÚ“ a „psychologické profilování FBI“, je skutečně ihned patrné, jak se již od pohledu tyto dvě odborné činnosti vzájemně

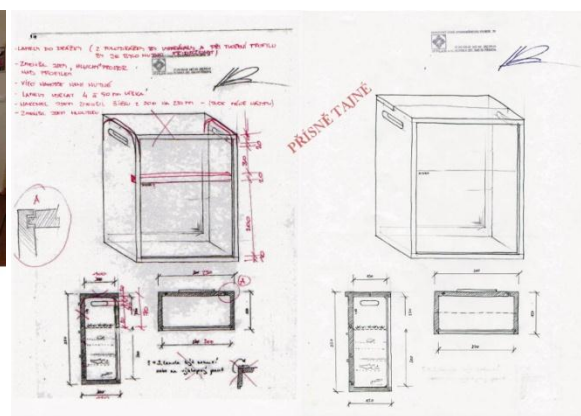
² Do částečně podobné oblasti přiblížení archeologického souvrství laikům patří i výjev z odkryvu umělého archeologického terénu jakožto muzejní exponát – součást nové expozice pravěku Západočeského muzea v Plzni.

podobají (pro větší názornost doporučujeme obě činnosti překrýt přes sebe, vzájemná podobnost praští do očí [Obrázek 24]).

Úvahy směřující ke vzniku mobilního archeologického profilu lze shrnout takto: Je evidentní, že esenci archeologie představuje pro laiky terénní výzkum. Pro účely edukace je tedy velmi vhodný, až nutný fyzický kontakt s předmětem zkoumání. Tento kontakt představuje důležitý motivační prvek – zážitek. V případě archeologie tak vyvstává potřeba imitace výzkumu, cvičného terénu... Naproti tomu zde stojí omezení dané často nedostupností vhodného archeologického souvrství a jeho nemovitým charakterem a tedy i jeho obtížnou fyzickou přenositelností. V souladu s všeobecným trendem miniaturizace tak nezbylo nic jiného, než dát vzniknout **ARCHEOBEDÝNCE (archeoboxu³)**.

Obrázek 26 Soubor edukačních pomůcek (repliky středověkého skleněného a keramického nádobí, mincí, okenních vitráží, dole badatelský batůžek pro účely výzkumu zahradní architektury a zahradní archeologii) vytvořených společně s archeobedýnkou pro účely projekt

Obrázek 27 Výrobní dokumentace. Patrný je posun od původního návrhu k nadčasovému designu.

Archeobedýnka představuje novou generaci edukačních pomůcek v archeologii. Funguje na principu mobilní stratigrafie. Námět na její vznik je dílem řešitelského týmu příslušného úkolu NAKI.⁴ Charakter výrobní dokumentace a posun od původní představy k nadčasovému designu je patrný z [Obrázek 27]. Výsledkem je dřevěná bedýnka s bočními úchyty, čelním plexisklem a zadní rozkládací stěnou, určenou pro přístup do bedýnky [Obrázek 28, Obrázek 29].

Jako materiál pro vytvoření umělého souvrství (profilu) lze použít písek různých barev, zeminu různých odstínů, drobný štěrk, cihlovou drť, uhlíky... Součástí profilu, tedy jeho viditelné plochy, mohou být vzorky materiálů movitých archeologických nálezů (keramika, kov, kosti, sklo apod.). Nutné doplňky představuje pruh trávníku (doporučujeme mít k dispozici raději i umělý), polystyrenové hranoly, kterými lze vyplnit zadní prostor bedýnky a tím šetřit objem náplně a tedy i hmotnost pomůcky, dále kolíky různých průměrů na demonstraci vzniku archeologických objektů, lopatka, případně i další nástroje na vytvoření profilu a demonstraci poškození archeologických vrstev. Ač se zdá, že jde o banální informaci, přesto je nutné vědět, že vznik archeologických objektů

³ Nezaměňovat s případnou formou konkurence v prostředí archeologické komunity.

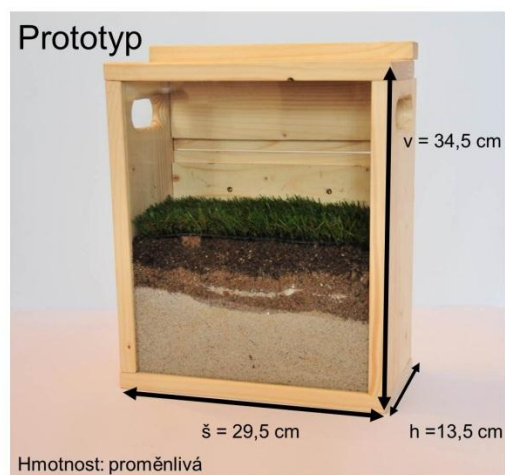
⁴ V rámci objektivitu je však nutné zmínit, že archeobedýnka nevznikla jako solitér. Je součástí širší skupiny edukačních pomůcek zaměřených na zprostředkování historie žákům a studentům a plní tak podobnou úlohu, jako např. kopie středověkého skleněného stolního nádobí, mincí, okenních vitráží, oděvů, zbroje, modelů žebrové klenby atd., užívaných v rámci edukačních programů [Obrázek 26].

či narušení archeologických vrstev je nutné demonstrovat v ploše při styku výplně s plexisklem. V opačném případě k požadovanému sdělení nedojde.

Archeobedýnka je sice primárně určena k edukačním aktivitám, její využití však může být dvojího charakteru: vzdělávací a partnersko-terapeutické, což nakonec není od edukace nijak vzdálené.

Obrázek 28 Základem je jednoduchost. Foto T. Wizovský 2013

Obrázek 29 „Osobní“ údaje archeobedýnky. Foto T. Wizovský, úprava: P. Sokol 2013

Přístupme nejdříve k využití vzdělávacímu. Zde je třeba zmínit základní oblasti využitelnosti archeobedýnky jako prostředku demonstrace vzniku a vzhledu stratigrafie a archeologických objektů. Pomocí různých výplní, doplňků a invence lze docílit řady různých souvrství i objektů. Prostřednictvím archeobedýnky lze názorně ukázat i princip narušení archeologických terénů (např. při vyvedávání kovových předmětů) a význam jejich ochrany. Pomocí archeobedýnky s profilem je možné vysvětlit a následně si vyzkoušet i zásady kresebné dokumentace řezu archeologickým souvrstvím. Některé z právě uvedených způsobů využití lze kombinovat, třeba i formou skupinových her (tvorba různých profilů ve skupinkách, jejich interpretace a dokumentace).

A nyní možnosti využití archeobedýnky v oblasti partnersko-terapeutické. Uplatnění se nabízí především v těch párech, či obecněji partnerských vztazích, kde je alespoň jeden (lepší jsou samozřejmě dva) archeolog. Jedině tak může archeobedýnka dojít plnohodnotnějšího ocenění a její role v utužování archeologické komunity přirozeně vzrůstá. Namátkou a pro inspiraci lze uvést využití archeobedýnky např. jako náhrady stereotypní snídaně do postele, kdy dochází k oživení párového stereotypu nějakým zajímavým ranním profilem, nebo využití pěkného souvrství jako dárku. Může jít např. o tzv. svatovaleutýnský profil, vždy originální a neotřelá pozornost, vymykající se obecnému komerčnímu nevkusu.

Je na čase shrnout přínos archeobedýnky. Jaké jsou tedy její výhody a nevýhody? Mezi jednoznačné výhody patří názornost a mobilnost, vlastnosti, které již není třeba dále vysvětlovat. Nejen obrazně se tak archeologické souvrství (přesněji vzato jeho imitace) dostává fyzicky do učeben, pracoven, ba přímo na stůl, což může představovat mezník v přiblížování archeologie laikům.

Nevýhodou je v první řadě hmotnost naplněné archeobedýnky. Ačkoli jde o předmět přenositelný, jeho hmotnost je limitující pro některé způsoby přepravy. Je třeba si však uvědomit, že jde vlastně o

výřez terénu, jehož hmotnost nelze zcela anulovat. Jisté snížení hmotnosti však poskytují výše zmíněné hranoly z lehkého materiálu, nahrazující v zadní části archeobedýnky vlastní zásypový materiál. Z výše uvedeného vyplývá, že je možné archeobedýnku transportovat již naplněnou, ovšem kromě toho zůstává samozřejmě možnost jejího naplnění na místě edukace k tomu určeným materiálem. V tomto případě představuje další „nevýhodu“ právě ona nutnost zásob materiálu. Obtížné, zejména zpočátku, může být nasypávání složitějších situací i ukázky jejich proměn následným narušením. Zejména pro tvůrčí povahy mohou být limitující omezené možnosti variant statigrafie, z odborného hlediska jde však o věc zanedbatelnou, neboť pro demonstraci principu jde o pomůcku dostatečnou.

Obrázek 30 Možné riziko mobilního archeologického profilu – i terénní práci si lze nyní brát domů..., foto T. Wizovský

I přes právě nastíněné nevýhody se domníváme, že edukační potenciál archeobedýnky nad nevýhodami převažuje a že její správné a vhodné používání může významně přiblížit část práce archeologa laické veřejnosti a naučit ji dívat se na terén jinýma očima. Nelze však neupozornit na reálné nebezpečí plynoucí pro archeologa z jejího používání. Díky mobilitě nelze vyloučit, že již tak rozšířený zvyk a z pracovně-hygienického hlediska nešvar brát si práci domů může získat nový rozměr [Obrázek 30].

2. Archeologie edukačně

Výchova ve vztahu ke kulturně historickému dědictví v Chocni

MGR. MARTINA KRSKOVÁ
ZŠ Sv. Čecha, Choceň

V letech 2010/2011 byl na Základní škole Sv. Čecha v Chocni realizován archeologický projekt *Objevujeme hrad Zítkov*, který se uskutečnil v rámci projektu *Kulturně historické dědictví a udržitelný rozvoj místních komunit* realizovaného Pedagogickou fakultou Univerzity Karlovy a BEZKem.

Na projektu se spolupodílely dvě paměťové instituce – Orlické muzeum v Chocni (RNDr. Zdeněk Štaffen a Mgr. Michal Hofman) a Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě (PhDr. David Vích). Díky této spolupráci měli žáci příležitost blíže poznat činnost muzea a seznámit se s regionální historií.

Cílovou skupinu tvořilo 48 žáků sedmého ročníku, z nichž 13 si ve školním roce 2010/2011 vybralo jako povinně volitelný předmět historický seminář. Nepřímo bylo do projektu zahrnuto zhruba 250 žáků 1. stupně.

Lokalita Zítkov, kde ve 14. století stával hrádek, leží zhruba 1 km od školy a v dnešní době se zde nacházejí pouze nadzemní relikty. I když většina žáků tato místa znala, téměř nic nevěděla o jejich historii. Cílem projektu proto bylo přiblížit žákům historii hradu Zítkova a seznámit je s prací archeologa. Dílčím cílem projektu bylo také seznámit s historií lokality širokou veřejnost prostřednictvím výstavy v Orlickém muzeu.

Projekt se zaměřoval na netradiční pojetí výuky, práci v terénu a praktické využití vědomostí získaných ve vyučovacích předmětech. Projekt propojoval vzdělávací obsahy několika vyučovacích předmětů – dějepisu, českého jazyka, přírodopisu, zeměpisu, výtvarné výchovy, informatiky a vedl k rozvíjení klíčových kompetencí žáků.

Obrázek 31 Nález z povrchového sběru, zdroj: M. Krsková

Obrázek 32 Očišťování zlomků keramiky, zdroj: M. Krsková

Realizace projektu začala na začátku září 2010, kdy si žáci v hodině českého jazyka přečetli ukázkou z *Vita Caroli*, v níž Karel IV. popisuje, jak při tažení proti Mikuláši z Potštejna pobořil hrad Choceň. Poté si mladí badatelé stanovili, co by chtěli během projektu zjistit a jakých cílů by chtěli dosáhnout.

Během měsíce září se žáci historického semináře vypravili do Orlického muzea a Městské knihovny, aby zde vyhledali literaturu, která se vztahuje k lokalitě Zítkov. V Orlickém muzeu se také seznámili s pojmy přírůstková kniha, muzejní evidence a muzejní depozitář. Získané informace pak ve třídě předali svým spolužákům.

Na konci září přišel do školy na besedu archeolog PhDr. David Vích z Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě, který žákům objasnil práci archeologa a ukázal jim příklady archeologických nálezů. Poté následovaly dva projektové dny, které se uskutečnily přímo na lokalitě Zítkov.

Prvního projektového dne se zúčastnil také archeolog PhDr. David Vích. Nejprve žáky seznámil s lokalitou a ukázal jim, kde se nacházela plocha akropole, val, příkop atd. Mladí archeologové si tak mohli prohloubit své poznatky o hradu. Další část projektového dne tvořil povrchový sběr. Žáci byli rozděleni do skupin a jejich úkolem bylo najít zlomky keramiky [Obrázek 31]. Nejúspěšnější byla skupina hledající na západním svahu pod akropolí, která našla 260 kusů vrcholně středověké keramiky. Během povrchového sběru se dohromady podařilo nashromáždit 361 zlomků keramiky. Poslední aktivitou prvního projektového dne byla archeologická prospekce ve vývratech stromů. Jednotlivé vývraty byly dopředu očíslovány a zakresleny do mapy, aby u případných nálezů mohly být později určeny GPS souřadnice. Téměř ve všech vývratech žáci nic nenalezli, výjimku tvořil vývrát před předhradím, kde se našel jeden zlomek keramiky. Velice úspěšná ale byla skupina zkoumající vývrát pod plochou akropole. Podařilo se jí nalézt 52 kusů vrcholně středověké keramiky a jednu vrcholně středověkou ostruhu. Jednalo se o teprve druhý nález vrcholně středověké ostruhy v dané lokalitě.

O týden později následoval další projektový den, při kterém mladí archeologové čistili své nálezy. Skupina, která hledala ve vývratu pod akropolí, zjistila, že některé kousky keramiky do sebe zapadají [Obrázek 32]. Na základě konzultace s archeologem bylo rozhodnuto, že se žáci mohou pokusit keramiku slepit.

Obrázek 33 Slepování keramiky, zdroj: M. Krsková

Obrázek 34 Žáci se slepenou částí nádoby, zdroj: M. Krsková

Během druhého projektového dne se malí badatelé také znovu vypravili na lokalitu Zítkov, aby nakreslili, jak hrad ve středověku mohl vypadat. Při své práci vycházeli z poznatků, které doposud nashromáždili, např. podle prohlubní na ploše akropole měl hrad pravděpodobně dvojpalácovou dispozici.

V následujících týdnech žáci dokumentovali své nálezy, fotografovali je a zpracovávali muzejní evidenci 1. stupně. Ze střepů, které k sobě pasovaly, vytvořili část nádoby o velikosti 22 cm [Obrázek 33, Obrázek 34].

Další projektové aktivity probíhaly v hodinách přírodopisu, při nichž se mladí badatelé seznamovali s pojmem nitrofilní rostliny, chodili na lokalitu sbírat rostliny a vytvářeli z nich herbář. Přítomností nitrofilních rostlin na lokalitě se snažili dokázat, že zde dříve bylo osídlení.

V hodinách slohu žáci psali slohové práce na téma *Co mi ostruha vyprávěla*, v nichž se zamýšleli nad osudem ostruhy a velice barvitě líčili její příběh a popisovali dobývání hradu.

Na začátku prosince proběhl poslední projektový den, při němž žáci vytvářeli trojrozměrné modely hradu z keramické hlíny. Stejně jako při kresbě hradu vycházeli z dosavadních znalostí a modelovali hrad s dvojpalcovou dispozicí.

Obrázek 35 Instalace výstavy, zdroj: M. Krsková

Obrázek 36 Interaktivní prvky na výstavě, zdroj: M. Krsková

Pomalou se blížil termín výstavy, a proto byly následující týdny naplněny přípravami na výstavu, která se měla uskutečnit v lednu v Orlickém muzeu. Bylo třeba shrnout výsledky projektu, vytvořit podklady na panely do muzea [Obrázek 35], vytvořit prezentace v PowerPointu. Mladí badatelé také sami navrhovali plakát na výstavu a pracovní listy pro žáky 1. stupně. Dalším faktorem při přípravě výstavy bylo, aby obsahovala interaktivní prvky. Proto žáci přicházeli s různými nápady, jak by bylo možné zpestřit průběh výstavy. Jednou z navržených a realizovaných aktivit bylo umístění nádoby s pískem, v němž byly ukryty části keramických nádob, doprostřed výstavního sálu. Malí návštěvníci pak během výstavy hledali pomocí štětečku jednotlivé střepy a skládali z nich nádobu [Obrázek 36].

Na vernisáž výstavy byli pozváni zástupci města, rodiče a prarodiče dětí a široká veřejnost. Žáci představili výsledky jednotlivých projektových aktivit, seznámili veřejnost s výsledky povrchového sběru, archeologické prospekce ve vývratech stromů, s historií hradu Zítkova atd. Vernisáž byla jejími návštěvníky velmi pozitivně přijímána.

Součástí výstavy byl také program pro žáky 1. stupně, pomocí něhož mladí badatelé přiblížili dětem práci archeologa a historii hradu Zítkova.

Celá výstava byla veřejností velice kladně hodnocena, o čemž svědčí jak reakce jednotlivých návštěvníků, tak zápisy v návštěvní knize. Veškeré archeologické nálezy byly po skončení výstavy předány Regionálnímu muzeu ve Vysokém Mýtě.

Další fáze projektu byla zaměřena na vytvoření informační tabule, která by byla umístěna na Zítkově a obsahovala základní údaje o lokalitě. Informace, které měly být na tabuli zveřejněny, předali mladí badatelé grafickému studiu ke zpracování. Samotná instalace tabule, při níž žáci pomáhali, proběhla na začátku měsíce května. (obr. 7)

Na konci června se uskutečnila poslední aktivita projektu – projektový den pro žáky 1. stupně realizovaný přímo na Zítkově. Žáci historického semináře si připravili několik stanovišť, jejichž prostřednictvím chtěli svým mladším kamarádům přiblížit život v období středověku.

Při závěrečném hodnocení žáci vyzdvihovali přínos projektu a chtěli jeho pokračování. Projekt rovněž kladně hodnotili obyvatelé města, kteří se začali více zajímat o danou lokalitu.

V následujícím školním roce byl na základní škole realizován další archeologický projekt, jehož cílem bylo blíže poznat lokalitu Hrádníky, kde se v minulosti nacházelo pravěké i středověké osídlení. Projekt probíhal obdobným způsobem, jako zde zmíněný projekt *Objevujeme hrad Zítkov*.

Oba archeologické projekty lze hodnotit jako úspěšné, neboť přinesly mnohá obohacení všem zapojeným skupinám a přispěly k zvýšení zájmů obyvatel našeho města o regionální historii.

Obrázek 37 Informační tabule na lokalitě, zdroj: M. Krsková

Literatura použitá v rámci projektu:

- BARVÍŘ, Ladislav Jindřich. Děje města Chocně. Praha, 1886, 8–9.
CEJPOVÁ, Miroslava. Choceňské hrady. Plzeň, 2003, 27–29.
DURDÍK, Tomáš. Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha, 2000, 629.
DURDÍK, Tomáš. Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha, 2000, 211–212.
DVOŘÁK, Radovan. Choceň. Ústí nad Orlicí, 2000, 11–18.
HAVLÍK, Ivan. Jsme na ně krátcí? In Choceňský zpravodaj 12/2005. 23–24.

KUČEROVÁ, Z., TOMÁŠOVÁ, H. Choceň. Vysoké Mýto, 2.

MUSIL, František. Hrady, tvrze a zámky okresu Ústí nad Orlicí. Ústí nad Orlicí, 1995, 35–37.

Ottův naučný slovník 12. díl. Praha, 1897, 271.

ROUŠAR, Stanislav. Choceňské hrady. Co lze ještě vidět na Zítkově. In Choceňský zpravodaj 5/2005, 17–18.

ROUŠAR, Stanislav. Karel IV. v Chocni. In Choceňský zpravodaj 4/2005, 16–17.

SEDLÁČEK, August. Hrady, zámky a tvrze království českého 2. Praha, 1995. 246–247.

Nestrašte nás historií

O konkrétní spolupráci muzea a školy při poznávání dějů pravěkých

MGR. ZDENĚK BROM
ZŠ a MaG Vodňany

Mnohé učebnice vlastivědy a dějepisu pro základní školy začínají kapitolami o dávném pravěku. Odborně je to sice správně, ale z hlediska motivace žáků je to zcela chybné.

Z vlastní učitelské praxe vím, že žákovi 4. třídy lehce splývá doba kamenná s dobou mládí vyučujícího v jedno. Někdy mám pocit, že moji žáci očekávají vyprávění o mém setkání s mamutem. Někdy mám ten pocit i v 6. třídě. Pro žáky je prostě pravěk jako pravěk. A popravdě řečeno, obojí je pro ně dost odtažitě.

Motivace k poznávání dějin proto musí začínat zcela jinak.

Kupodivu není třeba objevovat nic nového. Spisovatel Eduard Štorch v dobách svého učitelování jasně pochopil, že motivace musí začít v místě, kde žák žije. Regionální historie, místní památky, i ty nejdrobnější, postavy místní historie atd. jsou tím nejlepším začátkem pro poznávání dějin, protože žák tak poznává svůj domov, tedy místo, ke kterému je emocionálně vázán. Má tak šanci uvědomit si, že **historie není chladný monolit, který je nutno uctívat a učit se nazpaměť, ale nepřetržitý děj, jehož jsme všichni součástí.**

Dalším rozměrem takového uvědomění je nejen chuť poznávat, ale také chránit místní historii. Základní škola nevzdělává jen budoucí vědecké pracovníky, ale převážně žáky, kteří se budou věnovat jiným profesím a kteří se pravděpodobně po ukončení školní docházky nebudou aktivně historií zabývat.

Někteří budou pracovat v zemědělství, druzí ve stavebnictví... A tam všude mohou na historii narážet. Na polích se nachází mnoho archeologických památek, při přestavbách domů se často najdou unikátní nálezy... a to jsou zlomové chvíle. Buď přítomný člověk památku jednoduše zničí, protože co s tím, jenom to zdržuje, nebo si znovu uvědomí, že ten střepek nebo část stavby jsou součástí jeho vlastní historie, a pomůže je ochránit. Třeba jenom tím, že upozorní odborníky na jejich existenci.

Jeden z mých bývalých žáků nejevil moc zájem o výuku historie. Bylo mu to tenkrát dost jedno. Po ukončení školní docházky se přesto jednou u mě zastavil s několika kusy střepek a otázkou: „*Tak jsem pracoval na zahrádce a našel tohle. Má to nějakou cenu?*“

Jednou z možností, jak žáky motivovat k poznávání historie, je cesta do „místního“ pravěku. (Nemusí ale nutně jít jenom o pravěk. Záleží na konkrétním místě.), Tu jsme připravili ve spolupráci s Městským muzeem a galerií ve Vodňanech. Cesta vznikla jako součást projektu *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví* při Katedře dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty UK.

(Následující popis projektu je zkrácenou a upravenou verzí metodického zpracování v příručce *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*, kterou v roce 2008 připravil PaedDr. František Parkan s kolektivem na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy.)

Ve Štorchových stopách

Po mnoho let se vydávají hledači minulosti na cestu, o které neví, co je na ní čeká, kam je dovede a nakonec často ani to, kam vlastně chtějí dojít. Jejich citem a tělem proniká od počátků jen nejisté chvění, které se pokusil popsat básník O. Březina v básni Ruce:

***„A ruce naše, zapjaté v magický řetěz rukou nesčíslných,
chvějí se proudem bratrské síly, jenž do nich naráží z dalek,
stále mocnější tlakem věků.....“***

Putovali jsme lesy, poli, bahnem a opuštěnými místy. Sbírali jsme střepy, četli knihy a zkoumali depozitář muzea. Čerstvý vzduch přírody se střídal s konzervační vůní muzejních předmětů. Nyní předkládáme svoji práci veřejnosti.

Projekt byl realizován v 6. třídách ZŠ Alešova Vodňany a ZŠ Bavorovská Vodňany. Část projektu byla realizována terénními expedicemi, další částí byla badatelská návštěva depozitáře vodňanského muzea a poslední část práce se konala v hodinách dějepisu ve školních učebnách.

Základní část projektu trvala od září 2007 do prosince 2007. V tomto období se ukázalo, že projekt obsahuje aktivity, které žáky velmi intenzivně motivují k poznávání dějin, takže vzniklo několik následných aktivit, které byly realizovány v období leden 2008 – červen 2008.

Realizace projektu se konala za pomoci Městského muzea a galerie (dále jen MaG) Vodňany.

Inspirací pro tento projekt byly nejenom knihy E. Štorcha, ale především jeho pojetí výuky dějepisu, které, bohužel, téměř zcela upadlo v zapomnění. Stejně jako E. Štorch jsme pojali výuku pravěku Vodňanska jako příběh, který kdysi dávno začal a pokračuje vlastně do dnešních dob.

Vodňansko bylo osídleno od dávných dob, ale v muzeu není přístupná žádná expozice z tohoto období a ani ve školách nejsou žádné pomůcky se vztahem k nejstarší regionální historii. Proto jsme se rozhodli vytvořit učební pomůcku pro žáky základní školy a zároveň informační materiál, který by sloužil široké veřejnosti a turistům.

Našimi hlavními cíli se stalo:

- vstoupit do historie rodného kraje a navázat s ním emocionální spojení
- vytvořit učební pomůcky – výstavy pro dvě vodňanské základní školy
- vytvořit metodický materiál pro archeologické vycházky
- aktivně pracovat se znalostmi o prehistorii regionu, ve kterém žijeme
- osvojit si pojem „MUZEJNÍ DEPOZITÁŘ“
- sblížení škol a jejich žáků ve Vodňanech

V následující pasáži bude poněkud nejasné použití zájmena „my“. Je to dáno tím, že zpracovatelské týmy byly tvořeny žáky, ale vedoucí učitelé byli částí celku, takže se počítali specifickým způsobem mezi žáky.

Fáze projektu

1. Terénní expedice na vybrané archeologické lokality Vodňanska:

- pravěké hradiště u Skočic
- slovanský mohylník na Lomci
- keltská svatyně u vesnice Hradiště u Netolic

V terénu jsme se věnovali pozorování, mapování a ohledávání lokality. Zároveň jsme zkoumali otázky, které jsou předmětem zkoumání dějin méně kladené: Jak vypadali lidé, kteří tu žili? Jaký měl vztah k tomuto místu?

Obrázek 38 Objevování mohylníku, zdroj: Z. Brom

2. Návštěva v depozitáři muzea:

Naše návštěva v muzeu se skládala ze dvou částí:

- a) teoretické přednáška ředitelky MaG Vodňany
- b) samostatného bádání ve dvojicích o depozitních předmětech podle připraveného pracovního listu a metodické struktury:
 - vybrat si předmět
 - prostudovat nálezovou kartu
 - připravit informace pro spolužáky
 - kresebně zdokumentovat předmět
 - své poznatky srozumitelně a věcně prezentovat spolužákům

3. Vytvoření pracovních týmů a zpracování vybraných pravěkých lokalit Vodňanska:

Naše týmy měly 4 – 6 členů z řad žáků a byly vytvořeny na základě vzájemných sympatií, zkrátka se sami žáci dohodli, kdo s kým bude spolupracovat.

Zpracovávali jsme tyto lokality:

- hradiště u Skočic
- mohylník na Lomci
- Radčický kopec
- Pražák u Vodňan
- Libějovické Svobodné Hory
- keltskou svatyni u vesnice Hradiště

Nejprve naše žákovské týmy dostaly první písemné podklady a soupis literatury, které nám pro začátek posloužili jako informační odrazový můstek. K tomu ještě základní strukturu, podle které měla být lokalita pro připravované materiály zpracována:

- název lokality
- popis lokality
- historické zajímavosti
- popis cesty k lokalitě

Obrázek 39 Bádání nad depozitními předměty,
zdroj: Z. Brom

Obrázek 40 Odborný výklad žáků na výstavě,
zdroj: Z. Brom

4. Příprava informačního materiálu – skládačky – pro veřejnost:

Při práci na jednotlivých lokalitách jsme zjistili, že je to velmi náročná práce. Začali jsme proto přednostně připravovat informační skládačku, protože jsme měli na konec prosince zamluvenou tiskárnu. Podařilo se nám dodržet čas a skládačka také na začátku ledna vyšla v nákladu 1 300 kusů. Byla distribuována do našich škol, kde byla užita k výuce a reprezentaci školy, a do informačního centra, kde slouží turistům, kteří se zajímají o pravěké dějiny.

V lednu jsme dokončili učební pomůcku pro pravěk Vodňanska. Každá výše zmíněná lokalita má svůj informační klip (70x100 cm), kde žáci najdou základní písemné a obrazové informace o lokalitě. Klip je doplněn o pracovní list, takže žáci mají prostor pro vlastní bádání. Na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami je pamatováno úkoly, které jsou zaměřeny výtvarně. Pro učitele je připravena metodická příručka, takže není nutné, aby sami měli nějaké hluboké znalosti archeologie a pravěké historie.

Klipy jsou připraveny tak, že je lze snadno znovu předělat a aktualizovat.

První cesta klipů vedla na výstavu pro veřejnost, která byla doplněna o odborné provádění s výkladem samotných žáků pro 4., 5. a 7. třídy vodňanských základních škol.

Další cesta klipů vedla do škol, kde jsou stále veřejně přístupné pro učitele a žáky na chodbě školy a jsou do dnešního dne využívány.

Výsledky jednotlivých aktivit

- navázání emocionálního vztahu k regionální historii
- vydání informační publikace „Pravěkem Vodňanska“
- výstava učební pomůcky „Pravěkem Vodňanska“ s metodickým materiálem
- metodická příprava žáků na práci s hmotnými a písemnými prameny
- osvojení pojmu „muzejní depozitář“ žáky

Co se podařilo

- motivovat žáky k poznávání historie
- propojit „knižní“ historii s konkrétním Vodňanskem
- metodicky připravit žáky k práci s historickými prameny a k jejich interpretaci
- připravit vydání informační brožury „Pravěkem Vodňanska“
- připravit učební pomůcku pro výuku pravěku na Vodňansku, která byla vystavena v MaG Vodňany s prezentací žáků
- nalézt v terénu novou pravěkou osadu

Konec našeho putování je vlastně jen určitým zastavením, než půjdeme dál. Projekt „Ve Štorchových stopách“ se stal vstupní branou do světa, kde minulost podmiňuje přítomnost a zároveň vytváří budoucnost. Řečeno slovy O. Březiny:

***„A tehdy na otázku bolestnou, staletí skrývanou v bázni jako tajemství rodu,
jež prvorození sdělují prvorozeným,
umírajíce, uslyšeli jsme kolozpěv vod, hvězd
a srdcí ... „***

Praktické semináře antropologie pro školy a veřejnost

MGR. MARCELA VÍŠKOVÁ
Labrys, o.p.s

Na workshopu byly prezentovány způsoby, jakými lze prezentovat antropologii laické veřejnosti, a to formou seminářů, které jsou spojeny s praktickou ukázkou lidského kosterního materiálu.

Semináře pro školy

Jako ukázka semináře pro školy byl představen edukační program Muzea východních Čech v Hradci Králové, který probíhal v roce 2011 a účastnilo se ho několik hradeckých škol 1. stupně. Seminář byl složen z úvodní přibližně 20 minutové přednášky, která představila antropologii jako obor a seznámila děti s prací antropologa v terénu i v laboratoři. Byl popsán způsob, jakým antropolog s kostmi nakládá a jak na nich určuje základní charakteristiky, jako jsou pohlaví, věk a výška postavy.

Poté následovala praktická část semináře, kdy se děti ve skupinkách seznamovali s lidskou kostrou, která byla prezentována jako celek „kostlivcem na stojanu“, ale také s jednotlivými částmi skeletu. Kostí byly při semináři rozloženy na stolech a děti s nimi mohly volně manipulovat. Podle pracovních listů si samy zkoušely určit pohlaví na lebce. Dále jim bylo na konkrétních příkladech ukázáno, jak člověk roste nebo jak se vyměňuje dětský chrup za trvalý dospělý a jak se kazí zuby. Následovaly četné dotazy dětí a diskuze.

Obrázek 41 Hradec Králové – Edukační program o antropologii, foto: R. Bláha

Během semináře se pracuje s originálními kostmi z archeologických výzkumů. Děti se kostmi mohou dotýkat, pokud je to ale někomu nepříjemné, není do ničeho nucen a výklad pouze sleduje. Děti jsou poměrně dobře „připraveny“ sledováním televizních kriminalistických seriálů, takže je s nimi možné mluvit i o problematice forenzní antropologie a vyšetřování DNA. Pokud jsou děti hodně komunikativní, probíhá celý seminář v podstatě jako jedna diskuze a práce s materiálem. Časová náročnost je přibližně 1 – 1,5 hodiny, z materiálního vybavení pouze stůl a židle.

Semináře pro veřejnost

Semináře pro veřejnost (převážně pro dospělé posluchačstvo) probíhají velmi obdobně, pouze na vyšší odborné úrovni. Představeny byly dva typy antropologických přednášek. První typ je obecná přednáška o tom, co je to antropologie (něco málo o historii, vývoji, jak se dělí, čím se zabývá), co antropolog dělá v terénu i laboratoři, jak probíhá vlastní zpracování, co se děje s ostatky po zpracování. Následuje opět praktická ukázka kosterního materiálu z archeologických výzkumů, jednotlivé části kostry, ukázka pohybu kostí v kloubech, sestavení páteře, ukázka výměny zubů, artrotických postižení kloubů, zhojené fraktury apod. Jsou ukázány pohlavní rozdíly na lebce a pánvi, poporodní změny, doklady zvýšené fyzické námahy na kostech.

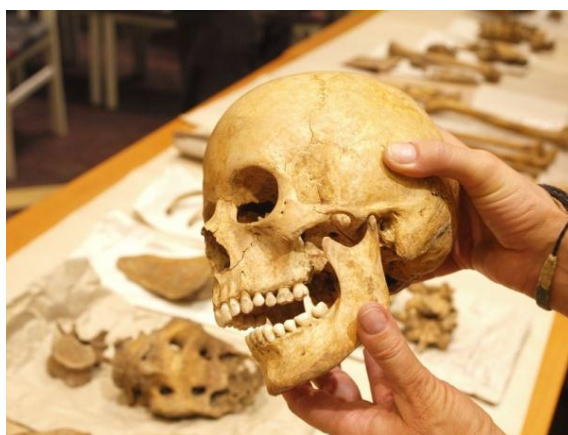

Obrázek 42 Trutnov – Středověký člověk očima antropologa, foto: Muzeum Podkrkonoší

Obrázek 43 Jičínská beseda – Praktický seminář antropologie, foto: p. Prochor

Druhým typem je přednáška na konkrétní téma. Jako doprovodná přednáška k výstavě o hradu Vízmburk byla pro Muzeum Podkrkonoší v Trutnově uspořádána přednáška o zraněních a nemocech středověkého člověka, rozšířená o patologické nálezy na kostrách slavných osobností naší historie. Opět byla možnost seznámit posluchače s originálním kosterním materiálem, s ukázkami zhojených fraktur nebo těžkého postižení kyčelního kloubu. Pro občanské sdružení Jičínská beseda byla uspořádána přednáška o výsledcích antropologického zpracování ostatků sv. Sekundiny, které byly nalezeny v kostele sv. Ignáce v Jičíně.

Obrázek 44 Jičínská beseda – Praktický seminář antropologie, foto: p. Němeček

Časová náročnost přednášky je 1–1,5 hodiny, následuje diskuze, která bývá díky poměrně velkému zájmu lidí velmi dlouhá. Většina populace nemá možnost se s lidskou kostrou takto zblízka seznámit, proto je o vlastní prohlídku kostí velký zájem. Posluchači si tak mohou dobře představit, jak jsou kosti v těle umístěny, jak na sebe nasedají a jakým způsobem umožňují pohyb.

3. Archeologie volnočasově

Středověk na dotek

MGR. ET MGR. PAVLA KOHOUTOVÁ
Agentura Armagedon

Následující příspěvek přibližuje jednu z činností Agentury Armagedon – projektové dny a programy s historickou tematikou připravované pro žáky základních škol. Cílem těchto programů je seznámit žáky s každodenním životem (odívání, stravování, obchodování, řemesla) na našem území v období středověku. Soustředíme se jednak na raný středověk 10. století a jednak na dobu kolem roku 1420. Klademe důraz na to, aby si účastníci programů mohli jednotlivé aktivity (například historická řemesla) osobně vyzkoušet.

Úvod

Projektové dny mají často podobu celoškolských tematických aktivit, které si obvykle pořádají jednotlivé základní školy svépomocí. Existuje však možnost využít zkušeností a materiálního vybavení externích účinkujících. Pro financování projektových dnů můžou školy žádat o granty u svých obcí či krajů (v Praze u městských částí), díky čemuž je pak případná finanční spoluúčast žáků minimální. Jak však bylo během workshopu upozorněno, ne každý kraj svým školám tuto variantu umožňuje.

Jaké jsou hlavní výhody objednání výukového programu u externí agentury? Především časoprostorová dostupnost a materiálová vybavenost. Naše Agentura Armagedon sice na rozdíl od skanzenů a archeoparků nemůže nabídnout reálné prostředí, ale naší výhodou je, že jsme schopni s určitým programem a kompletním vybavením přijet přímo do školy (nebo na jakékoliv jiné místo). Exkurzi do středověku je tímto způsobem možné stihnout během jedné vyučovací hodiny (délka programu je volitelná, záleží na požadavcích objednatele). Zásah do výuky v daném dni je tak minimální (program se obvykle pořádá namísto hodiny dějepisu či tělocviku). Náš interaktivní program často působí v rámci výuky jako odrazový můstek, neboť poskytne žákům základní informace o historii zábavnou formou a podnítl jejich zájem o určitou tematiku. S takto motivovanými žáky pak může vyučující lépe pracovat a probírat osnovami určený materiál.

Při přípravě programů pro základní školy klademe důraz na přiblížení obyčejných každodenních činností ve středověku. Snažíme se o maximálně interaktivní zážitkovou metodu. Vždy téma uvedeme kratším výkladem osvětlujícím dobové realie a poté následuje hlavní část, při které si děti přímo zkusí určité činnosti a dovednosti. Během let jsme zjistili, že žáci škol mají často dobře naučená historická jména a data, ale poměrně mylné představy o tom, jak se lidé ve středověku například stravovali či odívali. Zároveň pozorujeme u dětí jistý trend ke ztrátě manuální zručnosti.

V průběhu posledních let jsme na základě požadavků škol vytvořili několik programů. V následujícím textu se můžete podrobněji seznámit s třemi z nich.

Příklady realizovaných školních programů

Řemeslnická osada (ZŠ Libouchec)

Program byl určen pro první stupeň základní školy a realizován těsně před vánočními prázdninami. Na dvoře školy jsme postavili dřevěné stánky, ve kterých byla řemesla jako kovář, svíčkař, písař, přadlena a výrobce střelného prachu. V rámci jedné vyučovací hodiny přišla vždy jedna třída a děti si obešly jednotlivá stanoviště, kde si poslechli krátký výklad a následně si řemesla vyzkoušeli.

Večer dětem stánky sloužily v rámci školní předvánoční besídky pro prodej jejich výrobků vytvořených při hodinách výtvarné výchovy (z utržených peněz si děti přispěli na výlet).

Stejný program jsme pak s mírně obměněnými řemesly (navíc například hrnčíř) realizovali v létě pro ZŠ Donovalská [Obrázek 45, Obrázek 46]. Protože se spolupráce osvědčila, připravili jsme v dalším roce pro tuto školu projektový den na téma vojenství.

Obrázek 45 Kovářská dílna, zdroj: P. Kohoutová

Obrázek 46 Písař a jeho učni, zdroj: P. Kohoutová

Vojenské ležení (ZŠ Donovalská - Praha)

Žáci program absolvovali ve větších skupinách 2–3 tříd. Na dvoře školy byl vybudován malý vojenský tábor. Po výkladu o zbraních a bojových technikách měli dobrovolníci možnost si některé techniky vyzkoušet. Pod odborným dohledem tak žáci vytvářeli štítovou hradbu [Obrázek 47], šermovali měkkými zbraněmi či stříleli z luku. Celkově byl program zaměřen více sportovně, jeho cílem nebylo pouze seznámení s historií, ale také zvýšení zájmu žáků o pohybové aktivity.

S kupci na Jantarové stezce (ZŠ Donovalská – Praha)

Naší nejnovější realizací je program pro projektový den nazvaný „S kupci na Jantarové stezce“. Program je ideálně určen pro žáky 1. stupně, s určitými obměnami ho však mohou absolvovat i žáci vyšších ročníků. Tématem projektového dne bylo obchodování, dálkové cesty a cestování v raném středověku (konkrétněji v 9. století).

V úvodu jsme stručně seznámili žáky s existencí a uspořádáním raně středověkých mocenských center a hradišť, a také s existencí trhů a dálkových cest. Následně byli žáci rozděleni do dvou skupin, z nichž jedna šla k stanovišti „tábořiště“ a druhá k stanovišti „tržiště“ (v půlce vymezeného času se skupiny vyměnily).

Na stanovišti tržiště byli žáci opět rozděleni na dvě poloviny – jedna představovala Jantarovou stezku a druhá Hedvábnou stezku. Žáci utvořili dva zástupy a následně po každé stezce putovalo z ruky do ruky (analogicky k putování zboží ve středověku) určité zboží typické právě pro danou stezku. Zboží končilo ve společné nůši, tak aby na něj žáci neviděli. Následoval stručný výklad o středověkých platidlech od dob premonetárních platidel po mincovnictví počátku 11. století, doplněný ukázkami. Poté si děti mohly prohlédnout, jaké zboží bylo z Velké Moravy exportováno. Na závěr tohoto bloku měly obě skupiny žáků, představující jednotlivé stezky, za úkol směnit jimi přepravované zboží s druhou stezkou (k realizaci tohoto úkolu si museli skupiny vzpomenout, jaké zboží přepravovali.)

Obrázek 47 Příprava štítové hradby, zdroj: P. Kohoutová

Obrázek 48 Rozdělávání ohně křesáním, zdroj: P. Kohoutová

Mezitím skupina žáků na stanovišti tábořiště probírala způsoby dopravy a zjišťovala, jak se kdysi pravděpodobně tábořilo a vařilo. Pro děti bylo velmi nevšední setkání s plodinami, jako je pohanka či hrách. Nejoblíbenější aktivitou v rámci tohoto programu bylo jednoznačně rozdělávání ohně pomocí ocílky, pazourku a troudu [Obrázek 48].

Závěr

Na závěr bych tedy ráda shrnula, že se domnívám že spolupráce muzeí, škol a sdružení věnujících se zážitkové archeologii je nejen možná, ale také velice přínosná pro všechny zúčastněné strany. Například činnost naší Agentury Armagedon by byla jistě výrazně obtížnější bez existence muzejních expozic (díky kterým můžeme vytvářet repliky historických předmětů). Při své práci však také získáváme spoustu podnětů přímo od pedagogů, na základě jejichž požadavků či nápadů vytváříme jednotlivé projektové dny pro žáky základních škol, kteří se tak mohou alespoň na chvíli dotknout středověku.

4. Veřejná archeologie

Ekonomická hlediska animace archeologických památek

Bc. SOŇA KOVALOVSKÁ

Ústav pro klasickou archeologii, FF UK

Úvod

V posledních letech je možno ve všech oblastech kultury pozorovat vzrůstající vliv a využívání animačních projektů, které jsou dnes nazývány eventy. Tento trend se prosazuje rovněž v oblasti archeologických památek. Použití animačních projektů se odvíjí od původního využití daného objektu a jeho dostupnosti, což znamená, že ne všechny archeologické památky jsou pro tyto účely vhodné.

Animace archeologických památek umožňuje současnému člověku pohled do minulosti, sebereflexi, poznání historických souvislostí a tradic nebo alespoň jedinečný kulturní zážitek.

Tento text vznikl na základech mé bakalářské práce s názvem Ekonomická hlediska animace archeologických památek a jejím cílem je obeznámit čtenáře s problematikou ekonomizace archeologických památek spojenou s jejich animací.

Případová studie archeologického parku Carnuntum poukáže na problematiku ekonomických hledisek animace archeologických památek v praxi.

Financování animačních projektů v archeologii

Financování animačních projektů vychází z koncepce zřizovatele konkrétní archeologické památky. Zřizovateli, vlastníky a provozovateli těchto institucí jsou převážně organizace, které jsou nejčastěji financovány a také vlastněny státem, nebo příspěvkové organizace a nadace čerpající finanční prostředky většinou z veřejného rozpočtu (státního, krajského či obecního) a také, v případě památek na území Evropské unie, z evropských fondů. V menší míře na jejich provoz pomocí fundraisingu¹ přispívají také soukromé osoby zejména formou darů, příspěvků nebo sponzorských smluv.

Z ekonomického hlediska je provoz archeologických památek velmi drahý, a to hlavně z důvodu vysokých investičních i provozních nákladů, pokud se má udržet a případně zlepšit stav památky a zajistit její uchování do budoucnosti. Jedná se zejména o konzervaci, rekonstrukci, pravidelnou údržbu a ochranu, včetně bezpečnostního zajištění. Animační programy mají několik funkcí, mezi ty zásadní patří edukace založená na principu škola hrou. Vytvoření a realizace takového projektu může být v závislosti na velikosti akce finančně nákladná. Zřizovatelé a provozovatelé archeologických parků a muzeí nesou převážnou část nákladů spojených s jednotlivými animačními projekty. Část nákladů na animační projekty může být čerpána také ze soukromých zdrojů, není to však pravidlem, ale spíše symbolem prestiže. Těmito soukromými zdroji mohou být jak jednotlivci – dárci, mecenáši, filantropové – tak firmy. Firmy i jednotlivci mohou mít řadu důvodů a motivací, proč přispívat na konkrétní památky. Někdy převládají důvody daňové, někdy se firmy chtějí tímto aktem dostat do povědomí lidí a považují to za jinou formu reklamy. Dalším důvodem může být společenské

¹ Získávání finančních i jiných prostředků na obecně prospěšnou činnost.

uznání nebo osobní prospěch. Ať jsou důvody jakékoli, pro kulturní instituce jsou takto získané prostředky vždy vítaným zdrojem.

Způsobů, jak podporovat a spolufinancovat animační projekty, je relativně mnoho. Nejčastěji se objevuje mediální partnerství, a to převážně u telekomunikačních a mediálních společností, nebo u ostatních firem sponzorství finančního či v některých případech naturálního charakteru. Důležitým finančním partnerem je tzv. generální partner/sponzor, který poskytuje nejvíce peněz a zároveň si tím zajišťuje největší logo umístěné na nejprestižnějším místě na vstupence a propagačních materiálech.

Nedílnou součástí získávání potřebných financí je příjem ze vstupného a prodeje suvenýrů, což však pokrývá pouze provozní náklady bez záruky plného pokrytí.

Marketing a PR

Nedílnou součástí provozu a prezentace archeologických památek je také marketing a PR. Účinná a efektivní marketingová strategie zde hraje stejně velkou a důležitou roli jako u komerčních projektů a podnikatelských aktivit. Pravidla marketingových strategií jsou taktéž stejná, jediný rozdíl může být ve finančních možnostech provozovatele. Hlavními cíli kulturních organizací jsou výchova, edukace, ale rovněž i estetický zážitek a zábava, z čehož plyne i odlišné zaměření marketingové komunikace, jejíž prioritou je informovat a budovat image, nikoli přesvědčovat a snažit se změnit postoj respondenta.

Nejčastějšími zprostředkovateli marketingové komunikace jsou u archeologických památek masmédiá (televize, rozhlas, noviny a časopisy) a v dnešní době převážně internet (webové stránky i sociální sítě jako Facebook). Dále jsou využívány tiskové zprávy a konference, billboardy, letáky i informační tabule. Důležité je ovšem i dnes ústní doporučení od přátel, kolegů nebo rodiny. U všech marketingových nástrojů hraje velkou roli adresát, protože každá skupina návštěvníků preferuje jiný způsob marketingové a PR komunikace. Největší rozdíl je mezi seniory, kteří preferují tištěná média, rozhlas a televizi, a mladou generací, která využívá převážně internetové zdroje.

Mezi tradičně používané marketingové nástroje patří „4P“ neboli product (produkt), price (cena), place (distribuce) a promotion (propagace). Pod pojmem produkt se rozumí celková nabídka zákazníkovi (návštěvníkovi) a obsahuje řadu podob. Příkladem podoby produktu je stavba, konkrétní artefakt nebo umělecké dílo, ale i událost (výstava, autor, event). Cena musí být stanovena tak, aby neodradila budoucí návštěvníky, ale zároveň u některých ohrožených památek by měla být tak vysoká, aby svým působením omezila ničení památky nebo přispěla ziskem z prodeje vstupenek na její rekonstrukci. Distribuce je nabídnutí a poskytnutí produktu na správném místě ve správný čas. Většina archeologických památek má místo předem jasně definované, jelikož stavby se většinou nedají přemístit a drobné archeologické nálezy jsou umísťovány v muzeích nebo archeologických parcích. Na druhou stranu je původní místo a jeho dlouhodobá neměnnost velkým plusem. V kombinaci původního místa s konkrétními eventy má však místo jako marketingový nástroj mnohonásobně větší efekt. S tím je spojena v rámci distribuce odpovídající infrastruktura s přehlednými informačními tabulemi a směrovkami, které návštěvníka v krátkém čase dovedou na správné místo. Bohužel někteří provozovatelé archeologických památek tento fakt podceňují, a to hlavně pokud existuje více příjezdových cest.

Posledním marketingovým nástrojem je propagace neboli také komunikační mix, jehož hlavní složky jsou reklama, public relation a případně direct marketing.

Reklamou se rozumí neosobní forma komunikace se širokou veřejností pomocí placených médií. Existuje několik druhů reklamy. Jedná se o reklamu propagující instituci nebo reklamu zaměřenou na produkt (sbírky, výstavu nebo autora). Příkladem může být níže zmiňovaný archeologický park Carnuntum, jehož celá sezónní marketingová strategie byla zaměřena na masivní propagaci zemské výstavy Niederösterreichische Landesausstellung 2011². Dále se objevuje reklama propagující konkrétní jednorázovou událost. Ve většině případů se jedná o ojedinělou akci jako například koncerty vážné i moderní hudby v řeckých divadlech a římských amfiteátrech po celé Evropě. Posledním druhem je reklama zaměřená přímo na určitou skupinu návštěvníků. Toho využívají prakticky všechny archeologické památky, vynikajícím příkladem jsou dětské webové stránky archeologického parku Carnuntum.

Public relation neboli PR vytváří trvalou a úmyslnou snahu o dosažení povědomí o organizaci a dobrého mínění o organizaci mezi veřejností neboli tzv. goodwill. PR se rozlišuje na reaktivní, který reaguje na vzniklé, většinou krizové situace, a proaktivní, jehož cílem je plánovitě ovlivňovat postoj a mínění veřejnosti. Jak ukazuje definice těchto pojmů, je proaktivní přístup PR pro archeologické památky efektivnější a dlouhodobě úspěšnější i z ekonomického hlediska. Tiskové oddělení či alespoň tiskového mluvčího má každá kulturní i nekulturní organizace, tudíž ani provozovatelé archeologických památek nejsou výjimkou.

Direct marketing je přímá forma komunikace založená na osobním přístupu a setkání nebo na elektronickém nebo osobním dopisu návštěvníkovi, který vytváří u člověka pocit sounáležitosti s danou organizací. Tuto formu využívají provozovatelé archeologických památek mnohem méně. Přesto se velmi hodí k informování dárců, členů spolku nebo klubu či uživatele celoročních vstupenek.

Archeologické památky, podobně jako další historické památky a objekty, mají ovšem zvláštnost v tom, že zde existuje i tzv. nepřímý marketing. Tím myslím efekt, který je způsoben zájmem o dané kulturní památky, aniž by provozovatel vynaložil sebemenší finanční částku na propagaci. Nejlepším příkladem jsou populárně-naučné nebo i odborné knihy a periodika, která jsou vydávána nákladem jiné osoby (většinou vědeckou institucí nebo autorem knihy). Pokud je kniha kvalitně zpracovaná a obsahuje i obrázky, může čtenáři poskytnout dobrý důvod k návštěvě zmíněné lokality nebo památky. Ve většině případů s tím provozovatel památky nemá nic společného a těží tedy z nepřímého marketingu a PR. Bohužel se jinak než pomocí anket a dotazníků nedá určit přesný důvod návštěvy konkrétního návštěvníka.

Ekonomická hlediska obecně

Ani provozovatelé archeologických památek se nevyhnou začlenění do ekonomického života, které se obecně nazývá ekonomizace. Vstup památky do procesu ekonomizace má dvě strany. Na jedné straně je z obdržených příjmů možno financovat potřebné rekonstrukční práce, ale na druhé straně jsou ekonomizované památky náchylné k dopadům ekonomických výkyvů. Tato neblahá skutečnost

² Pozn. autora: Dolnorakouská zemská výstava 2011.

se projevuje při každé ekonomické krizi, jelikož prvními subjekty, které většinou doplatí snížením disponibilních příjmů na snižování výdajů, jsou právě kulturní památky a potažmo kultura celá.

Obecně lze stanovit vztah mezi ekonomikou a kulturou ve čtyřech rovinách. První rovina je aplikační, kde se kulturou chápe základní zdroj prosperity společnosti, a to formou vzdělání společnosti. Druhá rovina poukazuje na kulturu jako ekonomickou externalitu. Nejkonkrétnější třetí rovina popisuje kulturu jako produkt, který je jako zboží realizován přímo na trhu. A v poslední, čtvrté rovině je kultura považována za součást mandatorních výdajů státu.³

Mezi nejdůležitější ekonomická hlediska v případě archeologických památek patří investiční a provozní náklady, příjmy, poptávka, ekonomický a účetní zisk, návratnost vložené investice, negativní a pozitivní externality a cash flow. Tyto ekonomické termíny mají v kultuře a tedy i u archeologických památek své specifické vlastnosti a použití oproti podnikatelskému a výrobnímu sektoru.

Náklady

Náklady jsou finanční částky, které byly vynaloženy na získání příjmů. Jejich základní dělení spočívá v rozdělení na investiční a provozní náklady. Investiční náklady jsou ty, které se musí uhradit v době přípravy a budování konkrétního projektu, jsou tudíž jednorázové a jejich výše se po uvedení do provozu již nezvyšuje. Tyto náklady bývají obvykle těmi nejvyššími položkami v průběhu celé životnosti projektu a daly by se také považovat za nenávratné náklady. Naproti tomu provozní náklady jsou cyklické náklady, které musí být každý měsíc či rok uhrazeny na každodenní provoz a údržbu. Existují i další druhy nákladů, ale v případě archeologických památek jsou téměř nevyužitelné, a proto je zde opomímám.

Příjmy

Mezi příjmy se řadí veškeré výnosy ze zpoplatněných služeb instituce. Tyto příjmy lze rozdělit do tří skupin, a to na příjmy z hlavní činnosti (zde se jedná o hlavní poslání kulturní instituce – tudíž převážně o příjmy z prodaných vstupenek), příjmy z vedlejší činnosti (například příjmy z prodeje suvenýrů a občerstvení) a příjmy z dotací a státního rozpočtu.

Poptávka

V obecné rovině u poptávky platí dvě základní pravidla. Prvním je důchodový efekt, při kterém s růstem ceny klesá poptávané množství, protože spotřebitel nemá peníze na koupi stejného počtu statků za novou vyšší cenu. Druhý je substituční efekt, který představuje při zvýšení ceny jednoho statku přechod spotřebitele ke koupi jiného substitučního statku. Při opačném jevu, tedy poklesu ceny statku, dochází k růstu poptávaného množství.⁴

Poptávka je tudíž závislá na preferencích spotřebitele a na jeho finančních možnostech. Význam spotřebitelských preferencí je v kultuře stejně důležitý jako v ostatních odvětvích, přesto je největší rozdíl v možnosti bezplatné a hrazené kultury, která velmi ovlivňuje preference spotřebitelů. Poptávku lze rozlišovat na poptávku v krátkém a dlouhém období. Liší se ve flexibilitě spotřebitele v důsledku zvýšení cen určitého statku.

³ PATOČKA, Jiří – HEŘMANOVÁ Eva Lokální a regionální kultura v České republice. Praha, 2008, 134–135.

⁴ HOLMAN, Robert. *Ekonomie*. Praha, 2005, 21–44.

Nejvíce jsou výkyvy v poptávce patrné v době krize (ať již ekonomické či jiné) a u památek, jejichž hustota na daném území je vysoká. Cenová politika i animační projekty musí tuto skutečnost brát v potaz a konstruktivně se nové situaci přizpůsobovat.

Zisk

Všeobecně je zisk nebo ztráta určen rozdílem celkových příjmů a celkových nákladů. V momentě, kdy jsou již vyčísleny celkové příjmy a ekonomické náklady (které se skládají z explicitních a implicitních nákladů) se může vypočítat ekonomický zisk. Ekonomický zisk se vypočítá jako rozdíl mezi celkovým příjmem a ekonomickými náklady.⁵ Účetní zisk je rozdílem mezi celkovými příjmy a explicitními náklady.⁶

Návratnost vložené investice

Investice je potřeba vytvářet kapitálové statky neboli použití úspor k výrobě kapitálových statků, k vyvíjení technologií a k získávání lidského kapitálu.⁷ Dělí se na hrubé investice, které jsou veškerými investicemi, a čisté investice, které zvětšují stav kapitálu díky odečtení opotřebením kapitálu od hrubých investic.

Externality

Obecně můžeme externality charakterizovat jako vnější prvek ovlivňující ekonomické procesy. Jsou tedy i nedílnou součástí ekonomických hledisek animace archeologických památek. Externality dělíme na pozitivní a negativní. Za pozitivní externalitu se považuje to, když si člověk nemůže přisvojit veškeré výnosy ze své činnosti nebo svého majetku a tuto část výnosů přisvojuje někdo jiný. Příkladem může být pronajímání stánků s občerstvením, restaurací, obchodů se suvenýry v areálu soukromým osobám. Mezi další pozitivní externality hrazené z veřejného rozpočtu patří například výstavba cyklostezek v okolí archeologického areálu.

Oproti tomu negativní externalita vzniká, když člověk nenese plně všechny náklady své činnosti a část z nich přenáší na jiné subjekty. Příkladem mohou být výnosy z ubytování v okolí archeologického parku, které připadnou okolním podnikatelům a neslouží k financování samotného archeologického parku. Zde však většinou probíhá partnerská spolupráce mezi těmito subjekty.

U kulturních památek všeho druhu se objevuje i další typ externalit, a to tzv. měkká externalita. Tím jsou myšleny kulturní prvky jako tradice, kulturní atraktivita prostředí nebo historické památky, které mají nepřímý vliv na aktivity podnikatele a většinou jsou provozovány jako náklad jiného ekonomického subjektu (zpravidla státu, samosprávy nebo majitele konkrétní památky).⁸

V celkovém pohledu jsou ekonomické externality u archeologických památek vždy považovány za pozitivní externalitu, jelikož z jejich působení nemají užitek pouze konkrétní lidé, nýbrž celá společnost, která se tím enkulturuje.

Cash flow

⁵ HOLMAN, Robert. *Ekonomie*. Praha, 2005, 57–59.

⁶ MACÁKOVÁ, Libuše, et al. *Mikroekonomie. Základní kurs*. Slaný, 2003, 90–91.

⁷ HOLMAN, Robert. *Ekonomie*. Praha, 2005, 687.

⁸ PATOČKA, Jiří – HEŘMANOVÁ Eva. *Lokální a regionální kultura v České republice*. Praha, 2008, 134.

Cash flow je přírůstek nebo úbytek finančních prostředků za jedno účetní období neboli reálné peněžní toky. Rozdělit jej můžeme na provozní, investiční cash flow a cash flow z financování. Provozní cash flow jsou peněžní příjmy a výdaje z běžné provozní činnosti. Toto cash flow by mělo být kladné, jinak se společnost dostane do platební neschopnosti. Investiční cash flow jsou výdaje a příjmy z nákupu a prodeje dlouhodobých aktiv a obsahují především investiční výdaje. Cash flow z financování jsou příjmy a výdaje spojené se získáváním a vrácením zdrojů určených na podnikání. V kultuře a zvláště u archeologických památek, které jsou de facto neziskové, je nutné jasně oddělovat hospodářský výsledek a cash flow. Organizace může být ztrátová, což v případě potřeby dorovná zřizovatel, ale v žádném případě nesmí mít záporné cash flow, to by totiž znamenalo nemožnost placení pohledávek a provozních výdajů a mělo by to za následek ukončení činnosti příslušné organizace.⁹

Případová studie: Archeologický park Carnuntum

Archeologický park Carnuntum se nachází přibližně 42 km od Vídně a 25 km od Bratislavy v blízkosti Dunaje mezi obcemi Petronell-Carnuntum a Bad Deutsch-Altenburg.

První zmínka o osídlení Carnunta a okolí pochází z roku 6 n. l., kdy zde byl zřízen přechodný tábor. V 50. letech 1. století byl na místě tohoto tábora zřízen trvalý legionářský tábor. V blízkosti tábora vznikla civilní osada, ze které se na počátku 2. století stalo hlavní centrum provincie Panonia Superior. Okolo roku 355 postihlo Carnuntum silné zemětřesení, které způsobilo rozsáhlé škody. Později byl císařem Konstantiem II. vybudován triumfální tetrapylon zvaný Heidentor, jehož ruiny se staly logem celého archeologického parku.¹⁰

V době svého největšího rozkvětu na počátku 3. století mělo město rozlohu 10 km². Do současné doby bylo zatím odkryto jen 0,5 % jeho rozlohy, což je způsobeno také tím, že část antického města i vojenského tábora se nachází pod současným osídlením a na soukromých pozemcích.¹¹

V rámci archeologického parku je k vidění amfiteátr castra legionis o původní kapacitě 8 000 diváků, amfiteátr civilního města, pozůstatky tetrapylonu „Heidentor“, základy městského paláce a chrámový okrsek na Pfaffenbergu. Hlavní část areálu tvoří rekonstruovaná část civilního města – městské lázně, villa urbana a dům kupce Lucia. Tyto stavby byly rekonstruovány pomocí původních stavebních technologií do podoby v 1. polovině 4. století.¹²

⁹ BOUKAL, Petr – VÁVROVÁ, Hana a kol. *Ekonomika a financování neziskových organizací*. Praha, 2007, 46.

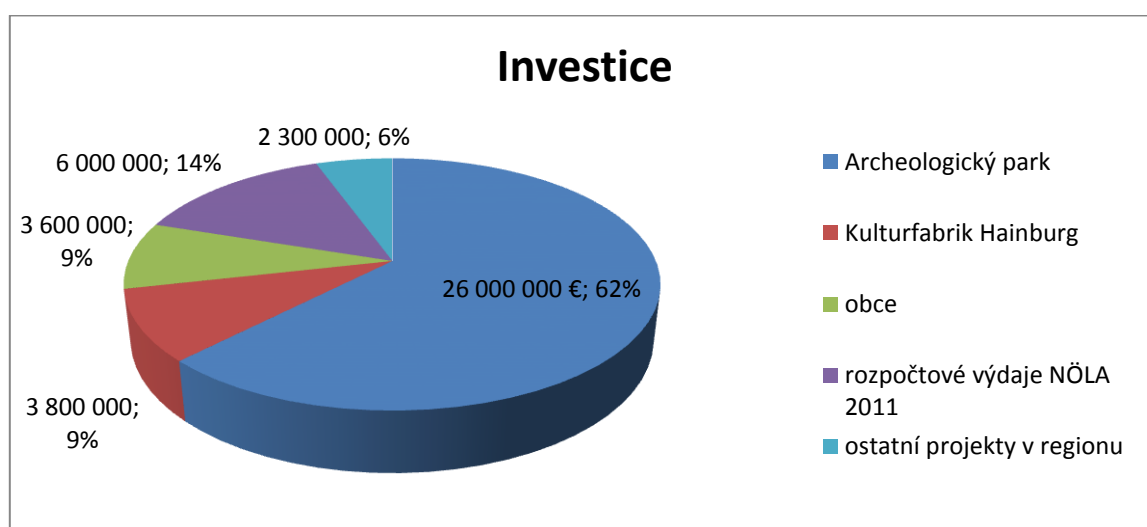
¹⁰ Archäologischer Park Carnuntum [online]. 2013 [cit. 2013-06-01]. Geschichte. Dostupné z [www: <http://www.carnuntum.co.at/carnuntum-zur-roemerzeit/geschichte>](http://www.carnuntum.co.at/carnuntum-zur-roemerzeit/geschichte).

¹¹ Archäologischer Park Carnuntum [online]. 2013 [cit. 2013-06-01]. Ausdehnung. Dostupné z [www: <http://www.carnuntum.co.at/carnuntum-zur-roemerzeit>](http://www.carnuntum.co.at/carnuntum-zur-roemerzeit).

¹² Více informací o animačních metodách použitých při rekonstrukci budov ve článku: KOVALOVSKÁ, Soňa. Animační projekty v archeologii a jejich význam. In: TYSLOVÁ, Irena. *Metodiky animačních procesů v kultuře: Vybrané eseje*. Praha, 2012, 133–160. Dostupné z: http://www.archeologienadosah.cz/sites/default/files/archo/animacni_projekty_v_archeologii_a_jejich_vyznam.pdf.

Zmiňované ekonomické údaje se vztahují k roku 2011, kdy byl archeologický park Carnuntum spolu s archeologickým muzeem v Bad Deutsch-Altenburgu součástí rozsáhlé spolkové výstavy Niederösterreichische Landesausstellung 2011 s názvem Erobern – Entdecken – Erleben im Römerland Carnuntum¹³ probíhající od 16. dubna do 15. listopadu 2011.

Provozovatelem archeologického areálu a muzea je Gesellschaft der Freunde Carnuntums založená roku 1885¹⁴, avšak provozovatelem a organizátorem celé výstavy je Kulturbetriebsges.m.b.H. Schallaburg, která mi poskytla celkové údaje o celé výstavě. Z tohoto důvodu se nebudu věnovat pouze archeologickému parku, ale i dalším dvěma subjektům integrovaným do výstavy – archeologickému muzeu Museum Carnuntinum a Kulturfabrik Hainburg. Hlavním důvodem tohoto počínání je jedna vstupenka platící do všech tří objektů.

Graf 1 Investice v projektu NÖLA 2011, zdroj: Soňa Kovalovská

Celková investice do projektu činila 41,7 milionů EUR. Největší část výdajů, tedy 26 milionů EUR, tvořily investice do výstavby převážně vstupní a muzejní části archeologického parku. Započítáno bylo do této částky také 10 milionů EUR použitých na vědecké (výzkumné archeologické) projekty. Dále bylo investováno 3,8 milionu EUR do Kulturfabrik Hainburg, 3,6 milionů EUR do revitalizace zainteresovaných obcí Petronell-Carnuntum, Bad Deutsch-Altenburg a Hainburg an der Donau, 6 milionů EUR na rozpočtové výdaje na organizaci výstavy a 2,3 milionů EUR do ostatních projektů v regionu Römerland-Carnuntum. Z těchto 2,3 milionů EUR byly provedeny investice do výběru 159 podniků jako tzv. Qualitätspartner neboli partnerů v oblasti stravování, ubytování i zábavy, do koordinace s dalšími projekty v regionu, do vybudování 560 km turistických tras a cyklostezek v regionu a do řady propagačních materiálů.¹⁵ [Graf 1]

Mimo to byl vyčleněn rozpočet ve výši 6 milionů EUR přímo na organizaci výstavy Niederösterreichische Landesausstellung 2011.

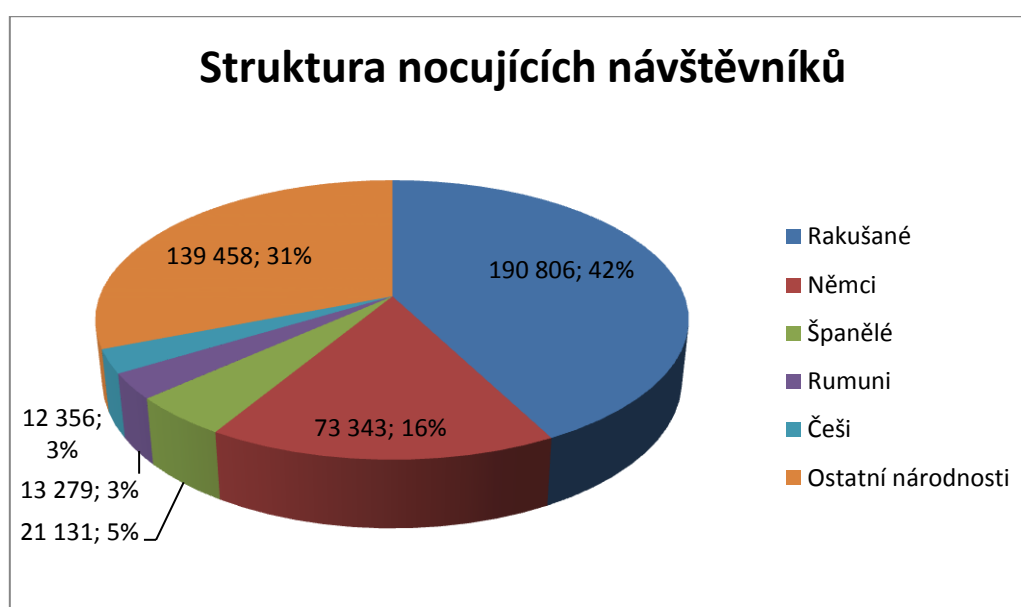
¹³ Pozn. autora: Dobýt – objevit – zažít v římské zemi Carnuntum.

¹⁴ Archäologischer Park Carnuntum [online]. 2013 [cit. 2013-07-30]. Die Gesellschaft. Dostupné z [www: <http://www.carnuntum.co.at/gesellschaft-der-freunde-carnuntums/die-gesellschaft>](http://www.carnuntum.co.at/gesellschaft-der-freunde-carnuntums/die-gesellschaft).

¹⁵ MÜLLER, Florian. Die Niederösterreichische Landesausstellung 2011 : Investitionen und Wertschöpfung. [s.l.] : [s.n.], 2011, 1.

Velmi zajímavé jsou údaje o přidané hodnotě neboli zhodnocení pro region, které činily celkem 56,3 milionu EUR. Zároveň bylo zajištěno 500 nových pracovních míst v závislosti na organizaci a průběhu výstavy i v přidružených odvětvích. Při optickém porovnání celkových nákladů a zhodnocení neboli příjmů pro celý region vychází v případě Niederösterreichische Landesausstellung 2011 pozitivní bilance. Tento pohled je důležitý, ale nedokáže vyčíslit reálné příjmy pro samotnou výstavu a archeologický park.

Při expertním odhadu výpočtu příjmů ze zaplaceného vstupného, za cenu 9 EUR pro dospělého a 18 EUR za rodinné vstupné, vycházejí podle počtu návštěvníků (554 438 osob) příjmy ze vstupného 7 484 913 EUR, což nepokrývá ani polovinu nákladů vložených do archeologického parku Carnuntum. Přesto se jednalo o druhou nejnavštěvovanější zemskou výstavu za 60 let její organizace. Z celkového počtu 554 438 návštěvníků tvořili 81% (449 094 osob) jednodenní návštěvníci a jen 19% (105 343 osob) vícedenní návštěvníci. V průměru strávili návštěvníci výstavy v oblasti 1,5 dne. Jednodenní návštěvníci v průměru utratili 32 EUR na osobu a vícedenní 81 EUR na osobu, do tohoto čísla je samozřejmě započtena i výše ubytování.¹⁶

Graf 2 Struktura nocujících návštěvníků, zdroj: Soňa Kovalovská

Zajímavostí je vysledované složení nocujících návštěvníků podle národnosti v termínu od ledna do září, kdy v regionu přenocovalo 450 373 návštěvníků. Dle mého názoru nebylo zkoumáno, kolik z nich přijelo za účelem návštěvy výstavy či archeologického parku a kolik za jiným účelem. Z tohoto důvodu jsou informace zkreslené, ale přesto dávají zajímavý pohled na složení návštěvnosti regionu. Nejčastěji přenocovali Rakušané (190 806 osob), dále Němci (73 343 osob), Španělé (21 131 osob), Rumuni (13 279 osob) a pátí nejčastěji nocující byli Češi s 12 356 osobami. Na grafu struktury nocujících návštěvníků je dále vidět procentuální zastoupení výše zmíněných národností. Položka

¹⁶ MÜLLER, Florian. Die Niederösterreichische Landesausstellung 2011 : Investitionen und Wertschöpfung. [s.l.] : [s.n.], 2011, 2.

ostatní národnosti obsahuje nespécifikovaný počet národností, které však jednotlivě netvoří ani 3 % celkového zastoupení.¹⁷ [Graf 2]

Vedení Niederösterreichische Landesausstellung si nechalo vypracovat také studii ekonomických a sociálních efektů souvisejících s tímto ročníkem výstavy. Ze studie vyplývá, že 78 % návštěvníků přijelo do regionu právě kvůli výstavě. Dále se ve studii uvádí, že došlo ke zkvalitnění infrastruktury díky intenzivní výstavbě za účelem zpříjemnit dostupnost, vytvořit adekvátní prostředí, zmodernizovat a opravit části dopravní infrastruktury. Důležité jsou také investice samotných podnikatelů ve výši 700 000 EUR na zlepšení a zkvalitnění jimi poskytovaných služeb. Bohužel již nebyla vypracována studie prokazující návratnost těchto nákladů, ale dá se předpokládat, že se jim s velkou pravděpodobností díky úspěšnosti celé výstavy vrátily. Zároveň došlo k výraznému zviditelnění zmiňovaných památek i celého regionu. Pro rok 2012 se počítalo se stálým nárůstem turistického ruchu o 20–25 %, avšak díky pokračující ekonomické krizi bylo toto číslo o 5–10 % nižší.¹⁸

V archeologickém parku Carnuntum se také konají pravidelné animační projekty, tzv. eventy, které jsou v plné režii archeologického parku. Prvním z nich jsou programy pro děti, mezi které patří dva programy pro děti od 6 do 10 let – Mladý Říman v Carnuntu a Rätselrallye neboli Římská detektivka I. Pro děti od 11 do 14 let jsou připraveny také dva programy – Město žije! neboli Zážitková výprava a Rätselrallye neboli Římská detektivka II.¹⁹ Dále disponuje archeologický park speciálními dětskými webovými stránkami²⁰ lákající k návštěvě Carnunta. Celými stránkami provází kreslený římský legionář Julius, kterého mohou děti vidět v průběhu celé prohlídky archeologickým parkem a poté i v Museu Carnuntinu, kde dětem odlehčenou formou vysvětluje některé historické souvislosti a pojmy.

Pro skupiny je připraven program s průvodcem nazvaný Wiedergeborene Stadt der Kaiser.²¹ Pro firmy při pořádání firemních oslav a teambuildingu je připraven program obsahující návštěvu muzea, oběd v restauraci Forum Culinarium a 7 akcí pořádaných v archeologickém parku. Těmi jsou Výcvik s přísným centuriem, při kterém se hosté naučí římské vojenské disciplíně a pochodu v šiku, Římské horečné zbrojení, kdy musí každý tým správně na čas vyzbrojit legionáře, Venatio Aprobum neboli Lov (dřevěného) divočáka pomocí vrhacího oštěpu, Soutěž v házení kamenů do dálky, Nummi Cudendi neboli ražba mincí, Quinquies Salire čili soutěž v pětiskoku za tým a nechybí ani Wellness a lázeňská procedura s Medicem v městských lázních včetně tradičních lázeňských procedur. Na závěr je vítězný tým korunován zlatým vavřínovým věncem.²²

¹⁷ MÜLLER, Florian. Die Niederösterreichische Landesausstellung 2011 : Investitionen und Wertschöpfung. [s.l.] : [s.n.], 2011, 3.

¹⁸ MÜLLER, Florian. Die Niederösterreichische Landesausstellung 2011 : Investitionen und Wertschöpfung. [s.l.] : [s.n.], 2011, 3.

¹⁹ Archäologischer Park Carnuntum [online]. 2013 [cit. 2011-06-01]. Freilichtmuseum Petronell. Dostupné z [www: <http://www.carnuntum.co.at/buchungen/schulen/copy_of_freilichtmuseum-petronell>](http://www.carnuntum.co.at/buchungen/schulen/copy_of_freilichtmuseum-petronell).

²⁰ Pozn. autora: <http://www.carnuntum-webkids.at/index.html>

²¹ Pozn. autora: Znovuzrozené město císařů

²² Archäologischer Park Carnuntum [online]. 2013 [cit. 2011-06-01]. Firmenfeiern und Incentives. Dostupné z [www: <http://www.carnuntum.co.at/buchungen/firmenfeiern-und-incentives>](http://www.carnuntum.co.at/buchungen/firmenfeiern-und-incentives).

V rámci soukromých akcí je možno pořádat oslavu narozenin, svatební obřady a hostiny. Tyto akce se mohou konat ve villae urbanae o kapacitě 45 osob nebo v městských lázních s kapacitou až 120 osob.²³

Mezi speciální eventy patří Římské labužnictví v Carnuntu, což je kulinářský program, při kterém si lidé mohou vyzkoušet vaření podle antických římských receptů v originální římské kuchyni a poté je i sníst, zároveň si mohou nechat tyto recepty připravit zkušenými kuchaři. Tento projekt je pořádán čtyřikrát ročně. Dalšími akcemi jsou „Römerfest“ a Gladiátoři – bojovníci arény. V projektu Römerfest se návštěvníci mohou seznámit se životem Římanů v provincii a uvidí při tom demonstraci římského jezdeckého umění, přehlídku legionářů a ukázkou jejich boje. Součástí jsou také antické řemeslné dílny a zároveň představení regionu a místních vín. Projekt Gladiátoři se odehrává v amfiteátru u Bad Deutsch-Altenburgu a jeho hlavní náplní je rekonstrukce gladiátorských bitev a také související hudební představení s rekonstruovanými originálními hudebními nástroji.²⁴

Některé z těchto eventů, jako například gladiátorská představení a Römerfest, jsou pořádány v rámci ceny vstupného. Náklady jsou tudíž dotovány archeologickým parkem v plné výši. Další z nich se konají nepravidelně a jsou na objednávku, a proto pro ně platí speciální ceník. Výše zmíněné firemní či soukromé akce jsou výrazným příjmem do rozpočtu parku. Příkladem takovéto akce je pořádání svateb ve villae urbanae. Možnost uspořádat svatbu v tomto prostředí vyjde v základní sazbě na 500 EUR, v případě zamluvení vily na celé odpoledne i celý večer do půlnoci vyjde novomanžele na 1 500 EUR, a pokud by se oslava protáhla po půlnoci, musejí si připlatit dalších 150 EUR na hodinu. Bohužel se mi nepodařilo zjistit, kolik svateb se zde ročně koná, ale předpokládám, že hlavně v letních měsících jich do desítky zajisté bude. Tudíž i průměrná částka 15 000 EUR za tyto obřady je vítaným obohacením příjmové složky rozpočtu.²⁵ To samé platí u firemních akcí, jejichž počet velmi kolísá a ceny se mění podle konkrétního typu akce.

Závěr

Závěrem je nutné konstatovat, že celková návratnost vložených investic, zvláště původních investičních prostředků, je u nepodnikatelských subjektů zcela nemožná. V případě dobrého a turisticky bohatého roku je možné vytvořit pozitivní bilanci mezi příjmy a běžnými provozními náklady. Velká část archeologických parků si na svůj běžný provoz může vydělat. Pokud je zároveň v areálu veden archeologický výzkum, který je hrazen provozovatelem parku, je pokrytí nákladů z vlastních zdrojů obtížné či dokonce nemožné. Za běžných okolností je však na celkový provoz nutná intervence jiných subjektů pomocí dotací nebo sponzorských příspěvků.

U archeologických památek a jejich animace to však není jen o ekonomických aspektech, ale také o zvyšování enkulturace společnosti a uchování historických památek. Nedílnou součástí je nezanedbatelná edukační činnost a její dopady, vytvářející povědomí o dané době a životě v ní a

²³ Archäologischer Park Carnuntum [online]. 2013 [cit. 2011-06-01]. Private Feiern. Dostupné z [www:<http://www.carnuntum.co.at/buchungen/private-feiern>](http://www.carnuntum.co.at/buchungen/private-feiern).

²⁴ Archäologischer Park Carnuntum [online]. 2013 [cit. 2011-07-30]. Veranstaltungen. Dostupné z [www:<http://www.carnuntum.co.at/veranstaltungen>](http://www.carnuntum.co.at/veranstaltungen).

²⁵ MÜLLER, Florian. Die Niederösterreichische Landesausstellung 2011 : Investitionen und Wertschöpfung. [s.l.] : [s.n.], 2011, 3.

zvyšující celkové historické povědomí. Další pozitivní stránkou je zvýšení návštěvnosti regionu a pozitivní dopad na ostatní podnikatelské subjekty participující na těchto projektech.

Literatura

Archäologischer Park Carnuntum [online]. 2012 [cit. 2012-08-01]. Dostupné z:

<http://www.carnuntum.co.at/park>.

BOUKAL, P., VÁVROVÁ, H. et al. Ekonomika a financování neziskových organizací. Praha, 2007, 46–91.

Carnuntum – Wiedergeborene Stadt der Kaiser. 2011. Römische Therme, 27.

HOLMAN, Robert. Ekonomie. 4. aktualizované vydání. Externality, Praha, 2005, 696, ISBN 80-7179-891-6.

KOVALOVSKÁ, Soňa. Animační projekty v archeologii a jejich význam. In: TYSLOVÁ, Irena. Metodiky animačních procesů v kultuře: Vybrané eseje. Praha, 2012, 133–160. ISBN 978-80-245-1903-6.

Dostupné z:

http://www.archeologienadosah.cz/sites/default/files/archo/animacni_projekty_v_archeologii_a_jejich_vyznam.pdf.

KOVALOVSKÁ, Soňa. Ekonomická hlediska animace archeologických památek. Praha, 2012. Bakalářská práce. Vysoká škola ekonomická.

MACÁKOVÁ, Libuše, et al. Mikroekonomie: Základní kurs. 8. aktualizované vydání. Zisk, Slaný 2003, 90–91. ISBN 80-86175-38-3.

MÜLLER, Florian. Die Niederösterreichische Landesausstellung 2011: Investitionen und Wertschöpfung. 2011, 3.

PATOČKA, Jiří, HEŘMANOVÁ Eva. Lokální a regionální kultura v České republice. Praha, 2008, 200, ISBN 978-80-7357-347-8.

Archeologické nálezy prezentované na místě ve výukových a vzdělávacích programech¹

MGR. MILAN JANČO
Národní muzeum

Každoročně se v České republice uskuteční několik stovek záchranných archeologických výzkumů. V jejich průběhu dochází k odhalování, prozkoumávání a zdokumentování nemovitých archeologických nálezů, jejichž neoddelitelnou součástí je i torzální architektura. Stav jejího zachování poměrně často splňuje základní předpoklady pro to, aby mohla být zachována a případně i dlouhodobě prezentována na místě.² Pouze malé procento z nálezů torzální architektury je navzdory svému stavu zachování a předpokladům pro úspěšné prezentování na místě skutečně zachováno. Ještě menší procento z nich je následně prezentováním na místě zpřístupněno širším vrstvám veřejnosti.

Pokud se hledá argumentace, proč je potřebné na místě zachovávat a prezentovat nemovité archeologické nálezy, torzální architekturu odhalovanou během archeologických výzkumů, obvykle se argumentuje jejím významem pro poznání a zachování historie místa nálezu, důležitostí zachování dokladu života a práce osobnosti a osob, které na zkoumaném místě žili nebo působili, a přínosem zkoumaného nálezu z hlediska rozšiřování a prohlubování znalostí o místní a regionální historii. Dále se argumentuje významem nálezu z hlediska sledování vývoje architektury, poznávání urbanizmu a v neposlední řadě i jeho přínosem pro zvyšování atraktivity území, jehož jsou součástí, v rámci cestovního ruchu.

Prozatím upozaděným, či přímo opomíjeným argumentem pro zachovávání a zpřístupňování archeologických nálezů torzální architektury na místě je její cílené začleňování do existujících i nově vytvářených výukových a vzdělávacích programů pro žáky a studenty základních a středních škol. Této problematice – možnostem využití na místě prezentovaných archeologických nálezů ve výuce základních a středních škol, současně jednomu z argumentů pro jejich zachování po ukončení archeologického výzkumu – se věnuje následující příspěvek. Nutno podotknout, že úspěšnému zapojování archeologických nálezů prezentovaných na místě může bránit stále přetrvávající nepochopení role muzeí a jejich sbírek ve školní výuce. I když se v obecné rovině ví, že muzea, galerie a jejich expozice a výstavy mají nezastupitelný potenciál ve výuce a vzdělávání, je nadále potřebné přesvědčovat ředitele škol a dokládat jim, že účast žáků a studentů vedených pedagogy na programech připravovaných v muzeích není volnočasovou aktivitou, která do výuky ve školách nepatří.

¹ Příspěvek byl připraven v rámci Programu institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (DRKVO), v rámci projektu Podpora rozvoje IISPP (vedoucí projektu Ing. Petr Volfík, NPÚ GnŘ).

² Nemovitý archeologický nálezy, torzální architektura, by neměl být prezentován za každou cenu. Rozhodující je stav a rozsah dochovanosti torzální architektury, stav dochovanosti materiálu a pojava, z nichž je zhotovena a jejich vlastností i možnost prezentovat „ucelený půdorys“. V případě odhalených superpozicí zděných staveb není nutné na místě prezentovat nejstarší fázi, ale tu, která má schopnost rozsahem a stavem svého zachování oslovit především laickou veřejnost.

Předpoklady úspěšné prezentace archeologického nálezů na místě

Základním předpokladem úspěšného zapojení archeologických nálezů torzální architektury prezentované na místě do vyučovacích a vzdělávacích programů je jejich zachování v průběhu a po ukončení archeologického výzkumu. Již v průběhu výzkumu by proto měla být zahájena jejich základní stabilizace, na niž by po ukončení archeologických prací měla navázat cílená konzervace, případná rekonstrukce a následné prezentování. Prezentace torzální architektury by měla respektovat povahu nálezů i konkrétní umístění v krajině, nebo v historickém sídlu.

Obrázek 49 Bečov nad Teplou (okres Karlovy Vary), prezentace nálezů šibenice v rámci naučné stezky věnované hrdebnímu právu v západních Čechách, foto: M. Jančo

Obrázek 50 Popraviště se základními informacemi o nich jsou prezentována i v jádrech historických měst—Edinburghu, foto: M. Jančo

Z hlediska využití prezentované torzální architektury na místě ve výuce a vzdělávání je neméně důležitá znalost lokalizace jednotlivých zrealizovaných prezentací, a to jak v rámci celé České republiky, tak i kraje, regionu a konkrétního města a obce. Díky ní je možné prezentovaný archeologický nález, soubory těchto nálezů, začlenit do vzdělávacích programů a využít je jak při výuce historie, tak i dalších blízkých předmětů. Začlenění prezentovaných archeologických nálezů do výuky je jednou z cest, jak nastupujícím generacím přiblížit nejenom nález samotný, ale i podat vysvětlení proč je důležité chránit archeologický odkaz a udržovat a zachovávat prezentované archeologické dědictví.

Prezentace nemovitých archeologických nálezů na místě³

S prezentacemi nemovitých archeologických nálezů se lze setkat jak v přírodním prostředí, krajině (prezentace šibenice v Bečově nad Teplou),⁴ tak v historických sídlech, v jádrech historických měst a obcí a v jejich bezprostředním okolí. Z hlediska prezentovaného nálezů jsou rozlišovány tzv. bodové prezentace (jeden dům, studna, hrob, kostel, kostnice), liniové (prezentovaná městská hradba,

³ Informace o možnostech a způsobech prezentace archeologických nálezů na místě, především torzální architektury, včetně představení postupů její stabilizace a konzervace by měla nabídnout metodika, kterou připravuje Národní památkový ústav. Viz také JANČO, Milan. Ochrana, údržba a prezentace nemovitých archeologických nálezů (torzální architektury) na místě. Koncepce metodiky. In Sborník z konference „Vyhledky na věčnost – výzkum, ochrana a prezentace torzální architektury“ 2012, Zlič u České Skalice, v tisku.

⁴SOKOL, Petr. Šibenice v Bečově nad Teplou a archeologie popravišť. Archeologické rozhledy, 2003, roč. 55, č. 4, 736–766.

vodovod) a plošné (prezentovaná městská čtvrť a její části).⁵ Archeologické nálezy, nejčastěji torzální architektura, mohou být prezentovány jak v exteriéru, na veřejném prostranství, tak v interiéru historických staveb, novostaveb, nebo otevřených přístřešků. Nemovitý archeologický nález může být prezentován pouze pomocí informační tabule, přičemž vlastní nález zůstává zachován ukryt zemi, poskytující mu nejlepší ochranu.⁶ Dále jej lze prezentovat vyznačením jeho půdorysu, buď jen „v ploše“, aniž by vyznačený půdorys vystupoval do prostoru, nebo částečným nadstavěním nad originální zdivo chráněné nástavbou. Poslední možností je prezentace nemovitého archeologického nálezu v nálezovém stavu, exteriérově nebo interiérově. V nálezovém stavu lze torzální architekturu prezentovat pouze po základní stabilizaci (kostel sv. Bartoloměje na Pražském hradě), dále po částečné konzervaci (románská krypta v kostele sv. Markéty Břevnovského kláštera) nebo částečné (kostel Panny Marie na Pražském hradě)⁷ až úplnou rekonstrukcí (bývalá římská města Carnuntum, Colonia Iulia Traiana /Xanten/ a další, na jejichž místě vznikla archeologická muzea v přírodě, tzv. archeoskanzeny).

Obrázek 51 Lambach (Rakousko). Klášter benediktinů u kostela Nanebevzetí Panny Marie. Prezentace torz starší středověké fáze kláštera překryté mladší barokní stavbou, foto: M. Jančo

Obrázek 52 Linec (Rakousko). Most do městské rezidence z let 1564–1571 přes příkop zasypaný v roce 1800 byl opět archeologicky odhalen během poslední rekonstrukce ukončené v roce 2009, foto: M. Jančo

Torzální architektura objevená archeologickým zkoumáním není jedinou kategorií nemovitých archeologických nálezů, kterou lze prezentovat na místě. Prozkoumaná historická souvrství, dokládající vývoj na jednom místě, tak i profily objektů, nebo profily příkopových opevnění lze

⁵ Nevyužitou šancí prezentovat rozsáhlejší část městské zástavby je takřka kompletní odstranění veškeré torzální architektury odhalené na náměstí Republiky v Praze, Novém Městě, s výjimkou trojice románských domů. S prezentací archeologicky odhalené torzální architektury rozsáhlejších částí zaniklých městských čtvrtí se lze setkat v Kolíně nad Rýnem, kde je realizován projekt Archeologická zóna zajišťovaný místním Židovským muzeem, viz Archäologische Zone – Jüdisches Museum [online]. Dostupné z: www.museenkoeln.de, nebo v menším měřítku v Řezně, projekt Document Neupfarplatz, viz SCHMIDT, Marianne – MORSBACH, Peter. Neupfarplatz Regensburg. Document, Kirche, Kunstwerk. Regensburg, 2005. Nejvýznamnějším projektem realizovaným v zemích bývalého socialistického bloku je Krakovská expozice Podzemia Rynku, přibližující archeologicky poznanou minulost krakovského hlavního náměstí a toho, co je zachováno pod jeho pochozí plochou, viz WALAS, Łukasz. Rynek Underground. Tourist Route Following the Traces of European Identity of Krakow. A Guidebook. Krakow, 2013.

⁶ Textové informace by měli doplňovat každý na místě prezentovaný archeologický nález, pokud má tento oslovovat širší skupiny (nejenom laické) veřejnosti.

⁷ DRAGON, Zdeněk. Praha 885–1310. Kapitoly o románské a raně gotické architektuře. Praha, 2002, 13–14, 206–209, 24–26.

prezentovat formou lakových obtisků.⁸ Obdobnou funkci – prezentovat historická souvrství – mohou splňovat také „sloupy s vyznačenými profily“ (v nichž mohou být umístěné typické movité archeologickými nálezy, originály, nebo repliky), umístované do míst, kde byl daný profil prozkoumán.⁹

Torzální architektura prezentovaná na místě

Ze souboru nemovitých archeologických nálezů, jak již bylo opakovaně řečeno, je nejčastěji prezentovaná torzální architektura, torza profánních i sakrálních staveb, středověkých, novověkých i takřka současných. Dokladem toho jsou v posledních dvaceti letech archeologicky odhalované a zkoumané pozůstatky zástavby vesnic na Česko-německém a Česko-rakouském v pohraničí, zaniklých v rozmezí let 1945/48 až 1989 z důvodu odsunu původního německého obyvatelstva a následného vybudování železné opony mezi ČSSR a Západem. Z hlediska sdělovaného obsahu jsou pro zapojení prezentovaných archeologických nálezů do výukových a vzdělávacích programů nejpřínosnější prezentace umístěné v interiérech historických staveb a novostaveb. Těmi mohou být zpřístupněné památkové objekty, hrady, zámky, kláštery, muzea, galerie, ale také informační centra, školy, knihovny, úřady, nákupní centra, hotely, restaurace a další. V interiérech historických staveb i novostaveb, i když s obtížemi, lze na místě, v nálezovém stavu, prezentovat také hroby, kostrové, žárové, a to jak s plochých, tak i mohylových pohřebišť, a dřevozemné pravěké a raně středověké objekty bez zděných konstrukcí, pokud se jim poskytne důkladná stabilizace a zajistí následná údržba.¹⁰ Výhodou krytých prostor je poskytnutí dlouhodobé ochrany prezentovanému nálezů. V případě prezentace torzální architektury ve zpřístupněném památkovém objektu, muzeu, galerii, ale i v informačním centru nebo v knihovně, je další z výhod možnost přípravy prezentací v souvislostech, doplněných o další movité archeologické nálezy a navazující textové informace, včetně dokumentace vytvořené v průběhu zkoumání a dalších obrazových příloh.¹¹

Prezentace na místě – movité archeologické nálezy

V historických sídlech, i když ne tak často, se lze setkat i s prezentacemi movitých archeologických nálezů „na místě“,¹² tvořících obvykle součást prezentací nemovitých nálezů. Nejsou to jenom nejširšími skupinami laické veřejnosti tradičně očekávaná „keramika, předměty z kovů a kostí“, ale i kamenné architektonické články vyňaté ze zaniklé architektury, nápisové a náhrobní desky a

⁸ Tímto způsobem je prezentován příkop neolitického rondelu prozkoumaného v centru města Ústí nad Labem, při stavbě paláce Zdar. Palác Zdar. Rondel na náměstí [online]. Dostupné z: www.muzeumusti.cz/tv63/Palac-Zdar.

⁹ JANČO, Milan. „Cylindr“ historie jednoho náměstí v Kodani. Zprávy památkové péče 2006, roč. 66, č. 2, 144–147.

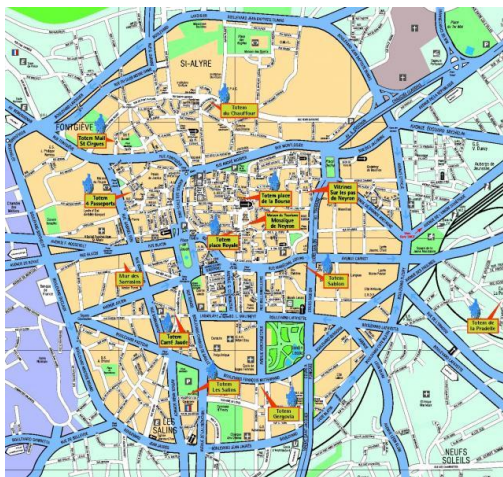
¹⁰ Jako příklad prezentace pozůstatků dřevozemné architektury na místě lze uvést středověkou polozemnici z 12. století odhalenou v Chebu, v prostoru sakristie kostela Zvěstování Panny Marie, součástí zdejšího kláštera františkánů u kostela Zvěstování Panny Marie.

¹¹ Torzální architektura odhalená během archeologického výzkumu je součástí expozice Příběh Pražského hradu, expozice Dějiny Ostravy v Ostravském muzeu v Ostravě, expozice Dějiny hradu Špilberka na hradě Špilberk, Muzea města Brna a expozice Zbrojnice Západočeského muzea v Plzni. Ze zahraničních muzeí lze zmínit expozici Zmizelý Wawel v Krakově, v areálu hradu Wawel, jejíž součástí je archeologicky odhalená a částečně rekonstruovaná rotunda sv. Felixe a sv. Adaucta, viz DEBICZKA, Maria. Der verschollene Wawel, Krakow, 2010.

¹² Označení „na místě“ není zcela přesné. V případě prezentace movitých archeologických nálezů je chápáno jako prezentace v prostoru zkoumaného naleziště, tj. v prostoru, kde byl nález učiněn.

kameny¹³ a jejich zlomky, jako i „obsahy“ zkoumaných hrobů, kostry, nebo urny se spálenými pozůstatky lidského těla a další milodary, dokumentující vývoj, proměny a využití prostoru, ve kterém byly objeveny a z něhož byly vyzvednuty.¹⁴ Movité archeologické nálezy, jak bude ještě řečeno, je možné prezentovat nejen v interiérech historických staveb a novostaveb, ale i v exteriéru, na veřejných prostranstvích, ovšem v umístění přizpůsobeném jejich materiálové povaze, zajišťujícím jim jejich trvalou ochranu před povětrnostními vlivy i vandalismem, náhodným, nebo cíleným.

Movité archeologické nálezy tvořící součást prezentované torzální architektury lze v jistém smyslu přirovnat k mobiliárním fondům umístěným ve zpřístupněných památkových objektech, v hradech a zámcích. Jsou její přirozenou součástí. Sami o sobě nejsou funkční, ale umožňují „poznat funkci“ prezentované torzální architektury a i to, k jakým činnostem v ní v průběhu její existence docházelo. Movité archeologické nálezy umožňují rámcové časové zařazení celého nálezu a naleziště „na první pohled“. Při jejich prezentaci „na místě“ lze vystavovat jak originální nálezy, tak jejich repliky, které lze následně uplatňovat i jako součást výukových a vzdělávacích programů. Podle konkrétní situace lze uplatnit i vyobrazení movitých nálezů, včetně jejich interaktivního zapojení do vzdělávacích aktivit žáků a studentů, například v rámci naučné stezky.¹⁵

Obrázek 53 Clermont Ferrand (Francie). Mapa města s vyznačením jednotlivých zastavení na archeologické stezce. Zdroj: Informační portál města Clermont Ferrand

Obrázek 54 Clermont Ferrand (Francie). Jeden ze sloupů archeologické stezky. Uvnitř sloupů se nachází tři vitríny. Na každé ze tří stran je možné do jedné z vitrín nahlédnout. Vitríny doplňují na každé straně ještě text a vyobrazení, foto: M. Jančo

Archeologické nálezy prezentované na místě ve výuce

Na místě prezentované archeologické nálezy – nemovité a movité – mají předpoklady stát se plnohodnotnou součástí výukových programů. Již tradičně přispívají k seznámení žáků a studentů

¹³ Náhrobní kameny objevené v průběhu archeologického výzkumu pohřebiště na Loretánském náměstí v Praze na Hradčanech zakomponoval Pavel Janák do terasní zdi mezi Černínským palácem a Pražskou Loreto.

¹⁴ Jako příklad lze uvést kostrové hroby prezentované v suterénu Betlémské kaple, v prostoru rotundy nacházející se pod současnou podlahou kostela sv. Pankráce v Praze Nuslích a v prostoru staršího románského kostela pod dnešním kostelem sv. Václava ve Vrbčanech.

¹⁵ V rámci naučné stezky obce Dolní Chabry jsou součástí jedno ze zastavení také informace o podlahových dlaždicích objevených v interiéru kostela Stětí sv. Jana Křtitele. Pro seznámení se s dlaždicemi slouží dřevěné deštičky formátů dlaždic, na nichž jsou upevněny fotografie jednotlivých nalezených kusů. Součástí „prezentovaných dlaždic“ jsou textové informace o nich.

s prací archeologa. Presentované archeologické nálezy jsou důležité při výuce dějin architektury a stavebních technik, právě proto, že torzální stav nálezu umožňuje přiblížit proces výstavby. Na místě prezentované archeologické nálezy mají uplatnění při seznamování se s každodenností života města a vesnice středověku a novověku a životem osobností a osob, které v ní krátkodobě i dlouhodobě žili.¹⁶ Na místě prezentované nálezy mají potenciál přispívat k poznání pravěkých až novověkých výrobních procesů, práce se železem, barevnými kovy, sklem a dalšími materiály, v dílnách, manufakturách a továrnách zkoumaných v rámci tzv. industriální archeologie.¹⁷ Torzální architektura má své slovo při poznání dějin konfliktů, nejenom pogromů, válečných konfliktů,¹⁸ ale i rozdělení světa železnou oponou na západní a východní.¹⁹ Torzální architektura, díky své obnaženosti, ale i péči, kterou vyžaduje, je odrazovým můstkem při seznamování se s tradičními technologiemi zednické práce, od opracovávání kamene, dřeva, zpracovávání hlíny, přípravu malty až po postupy zdění a omítání.

Prezentace archeologických nálezů jako výuková stezka minulostí historických sídel

Existence několika prezentací archeologických nálezů na místě nabízí jejich propojení do ucelených tzv. archeologických, nebo vlastivědných stezek a následně jejich začlenění do stávajících, nebo nově koncipovaných výukových a vzdělávacích tras zaměřených na poznání historie, obce, města a regionu. Vytvořené archeologické i vlastivědné stezky mají potenciál dát výuce mezioborový rozměr, kdy se zohledňuje nejenom problematika archeologie a poznávání minulosti skrze archeologické zkoumání, ale i problematika dějin, vývoje a proměn architektury, problematika života a tvorby osobnosti spjatých s prezentovaným nálezem a místem a problematika navazující každodennosti v mezích místní, regionální i neregionální historie. V případě archeologických nálezů prezentovaných na místě v přírodním prostředí, v krajině, lze výuku doplnit o problematiku ekologie krajiny.

Inspirací pro výukovou archeologickou stezku může být prezentace movitých archeologických nálezů ve městě Clermont Ferrand (Francie). Do archeologicky zkoumaných míst, z nichž pochází pro historii města důležité archeologické nálezy, byly umístěny třístranné sloupky s trojicí vitrín nad sebou, otevřených vždy do jedné ze tří stran, doplněných na každé jedné straně jedním textem a jednou fotografií. Ve vitrínách jsou vloženy nálezy dokumentující historii daného místa, v němž se sloup nachází, i města od pravěku, přes období latěnu a doby římské, středověk až do novověku. Vystaveny jsou jak originální nálezy, tak jejich repliky. Součástí prezentace je i půdorys dnes již neexistujícího domu, v němž se narodil jeden z nejznámějších synů Clermont Ferrand Blaise Pascal. Při procházce

¹⁶ Archeologický výzkum míst spjatých s životem Martina Luthera přinesl zcela nové a zásadní informace především o každodenním životě německého reformátora, navzdory tomu, že před zahájením projektu se díky písemným pramenům vědělo o životě Martina Luthera v podstatě vše. Odhalená torzální architektura věže, v níž se nacházel byt Martina Luthera a soubor movitých archeologických nálezů – předmětů z osobního vlastnictví Martina Luthera a jeho rodiny, jsou součástí expozice Lutherova domu ve Wittenbergu. Viz MELLER, Herald (ed). 2008: Fundsache Luther, Archäologen auf den Spuren des Reformators, Stuttgart, 2008.

¹⁷ Nejstarší ze zámků v Německu, Albrechtsburg v Míšni je již trvale spojen s objevem prvního evropského porcelánu. Přípomínkou výroby porcelánu přímo v prostorách zámku je i základ kruhové pece odkrytý a prezentovaný na jeho nádvoří.

¹⁸ Viz prezentace v Kolíně nad Rýnem a v Řezně, prezentující mimo jiné i torzální architekturu židovských čtvrtí zničených při pogromech ve vrcholném středověku.

¹⁹ Na to zcela konkrétně poukázala exkurze v rámci konference Archeologie a veřejnost III. na Novohradsku na Šumavě BUREŠ, Michal – PAŘEZ, Jan. Mezinárodní letní škola archeologie v Čechách a dva příklady výzkumu a netradičního oživení archeologických lokalit. In: Veřejná archeologie II, Praha, 2008, 15–25.

archeologickou stezkou města Clermont Ferrand mají návštěvníci k dispozici mapu s vyznačenými prezentacemi a průvodce.²⁰

Archeologické nálezy prezentované na místě a pracovní listy

Důležitou roli v zapojování na místě prezentovaných archeologických nálezů do vzdělávacích programů sehrávají pracovní listy. V závislosti na zpracování a grafické úpravě přispívají k pochopení prezentovaného nálezu na místě a uvědomení si souvislostí nálezu a místa, kde se prezentace nachází. Pomocí pracovních listů lze přiblížit dobu, ve které nález vznikl, existoval a zanikal. Pracovní listy jsou místem pro postoje, názory (jedná li se o nálezy dokumentující třeba pogrom, válečnou událost, ale i zcela běžný každodenní život) a jednou z cest dlouhodobé fixace získaných znalostí. Lze je používat před vlastní návštěvou, exkurzí, v průběhu prohlídky, nebo k práci po jejím absolvování. Z hlediska obsahu a formy lze pro žáky a studenty připravovat informační pracovní listy, aktivizující pracovní listy nebo kombinaci obou.²¹

Obrázek 55 Praha (Staré Město). Prezentace Colredo-Mansfelského paláce zpravovaného Galeríí města Prahy je příkladem tzv. komplexní prezentace. Návštěvníkovi jsou poskytnuty informace prezentující tuto památku od období poznávaných archeologickými metodami a metodami stavebně historických průzkumů, včetně prezentace nejstarších stavebních nálezů, kterými jsou pozůstatky románského domu, až po závěr 20. století, foto: M. Jančo

Obrázek 56 Krakow (Polsko). Součástí rozsáhlého areálu hradu Wawel v Krakově jsou i prezentované základy kostelů sv. Jiří a sv. Michala a dalších budov. Vyznačení archeologických nálezů je také součástí modelu Wawelu (nejenom) pro nevidomé, foto: M. Jančo

Archeologické nálezy prezentované na místě a moderní komunikační technologie

Výzvou pro zapojování stávajících a budoucích prezentací archeologických nálezů na místě do výuky jsou moderní komunikační technologie reprezentované tablety a tzv. chytrými mobilními telefony. Tato zařízení umožňují prostřednictvím webové adresy nebo QR kódu stahovat a prohlížet další textové a obrazové informace související s prezentovaným archeologickým nálezem. Moderní komunikační technologie umožňují virtuální přístup i k těm částem nálezů, které nejsou

²⁰ JANČO, Milan. Archeologie ve městě. Prezentace movitých archeologických nálezů na místě, in situ. Zprávy památkové péče, 2013, roč. 73, v tisku.

²¹ K problematice tvorby pracovních listů viz: MRÁZOVÁ, Lenka. Tvorba pracovních listů. Metodický materiál. Brno, 2012.

prezentovány, nebo dokonce zachovány. Umožňují prezentovat rekonstrukce nálezů, v jejich vývoji i v zániku, včetně rekonstruovaného průběhu procesu archeologizace. Díky moderním komunikačním technologiím lze představit průběh výzkumu. Tablety a chytré mobilní telefony mohou být plochou pro pracovní listy a další navazující vzdělávací i zábavné aktivity. Na QR kódy mohou odkazovat i samotné pracovní listy.

V současné době je prostřednictvím virtuálních aplikací prezentován rozsáhlý klášterní areál v Clonmacnoise v Irsku, existující v 6.–12. století. I když se z původního celku dochovaly pouze ruiny kostelů vybudovaných v 10.–12. století a mohutná kruhová věž, zvonice,²² díky virtuální aplikaci dostupné v tabletu nebo v chytrém mobilním telefonu si lze udělat velice přesnou představu o podobě areálu v době jeho vzniku a největšího rozkvětu, včetně podoby a rozmístění dřevěných staveb, které se nedochovaly a byly doloženy teprve archeologickými výzkumy.²³

Obrázek 57 Céide Fields, Ballycastle (Irsko). Lokalita s doklady nejstaršího doloženého obdělávání půdy v Irsku se zachovanými kamennými ohrazeními jednotlivých polí uchovanými pod vrstvami rašeliny je v současné době vyhledávaným archeoskanzenem, foto: M. Jančo

Obrázek 58 Expozice v Céide Fields je věnována období neolitu a je umístěna v návštěvnickém centru tak, aby sloužila i jako vyhlídka na prostor neolitických polí, foto: M. Jančo

Doposud přehlíženou inspirací pro poskytování informací o archeologických nálezech a nalezištích v historických sídlech je projekt Brněnské architektonické stezky (Brněnský architektonický manuál – Průvodce architekturou 1918–1945), který za pomoci volně přístupné internetové databáze, tištěné mapy a publikace zprostředkovává všem zájemcům o architekturu podrobné informace o brněnských stavbách, které vznikly v letech 1918–1945. Na internetových stránkách www.bam.brno.cz je pro odborníky i laiky zpřístupněná databáze 383 architektonických objektů s údaji o jejich přesné adrese, GPS souřadnicích, MHD zastávkách v blízkosti, případně o jejich památkové ochraně a zpřístupnění pro veřejnost. V podobě krátkých textů a audionahrávek ke stažení je zachycena i stručná historie těchto staveb, okolnosti jejich vzniku, životní osudy majitelů i architektů. Součástí databáze je

²² MANNING, Conleth. Clonmacnoise. Dublin, 2010.

²³ Památky v tabletu – prezentace torzální architektury pomocí virtuálních 3D modelů [online]. Dostupné z www.emuzeum.cz/moderni-technologie/pamatky-v-tabletu-prezentace-torzalni-architektury-pomoci-virtualnich-3d-modelu.html. Nápadná je při tom podobnost areálu v Clonmacnoise s areálem hradiště v Mikulčicích, na němž se také objevuje skupina dvanácti kostelů a kolem nich zástavba dřevěných domů.

fotografická a plánová dokumentace a interaktivní mapa Brna, která umožňuje snadné vyhledávání objektů a plánování tematických procházek po jedné ze čtrnácti navržených tras nebo sestavování vlastní architektonické stezky. Předem navržené architektonické procházky po jednotlivých městských částech jsou obyvatelům Brna i domácím a zahraničním návštěvníkům k dispozici také v tištěné podobě ve formě mapy a průvodce. K orientaci slouží značení na chodníku před objekty, které obsahuje kód stavby a internetové stránky. Tak lze jednoduše, například prostřednictvím mobilního telefonu, získat informace o objektu nebo si poslechnout jeho příběh přímo v ulicích Brna.²⁴

Obdobným způsobem jako architekturu Brna z let 1918–1945 by bylo možné představit i archeologickou minulost historického sídla, a to nejen velkých městských aglomerací jakými jsou Brno, Olomouc, Plzeň a Praha. Moderní komunikační technologie jsou jednou z cest jak na malém prostoru spolehlivě shromažďovat a poskytovat široké spektrum textových a obrazových informací. Jejich prostřednictvím lze představit jak naleziště a nálezy prezentované na místě, tak i ty nálezy, které se prezentace nedočkali. Shromážděné informace je možné předkládat ve strukturované podobě, upravené pro nejrůznější skupiny laické i odborné veřejnosti. Pomocí vhodných klíčových slov lze navrhovat konkrétní trasy zaměřené na konkrétní problematiku, či už z hlediska chronologického, od pravěku až k novověku, nebo z hlediska využívání a fungování prezentovaných míst, po celou dobu jejich existence.

Informace o umístění archeologických nálezů prezentovaných na místě

Jak bylo sděleno v úvodu, aby bylo možné archeologické nálezy prezentované na místě zapojit do výukových a vzdělávacích programů pro školy a veřejnost, je potřebné vědět, kde se jednotlivé prezentace nachází. Přípravu výukových programů lze opřít o publikované soupisy archeologických prezentací na místě. S publikacemi tohoto typu se lze setkat především v zahraničí, či už jsou to průvodci po prezentovaných archeologických nálezích v rámci jednoho regionu,²⁵ nebo města.²⁶ Průvodce archeologickými nalezišti může mít podobu komentované mapy.²⁷ V případě menších měst lze archeologické nálezy začleňovat do tras, na kterých se veřejnost seznamuje s dalšími pamětihodnými objekty a místy.²⁸ Průvodce, který by laickou veřejnost provedl prezentovanými archeologickými nálezy, byl prozatím připraven pouze pro Hlavní město Prahu.²⁹ V současné době je v rámci projektu Integrovaný informační systém archeologických pramenů Prahy, který řeší

²⁴ Brněnský architektonický manuál, Průvodce architekturou 1918–1945 [online]. Dostupné z <http://www.bam.brno.cz/>.

²⁵ CARTHU, Hugh. Burren archeology a tour guide. Cork, 2011.

²⁶ MICHAS, Uve. Spurensuche Berlin. Ein Archäologischer Stadtführer. Hamburg, 2002.

²⁷ Jako příklad lze uvést mapu Archeologické lokality Nitry, viz RUTTKAYOVA, Jaroslava. Archeologické lokality Nitra, Nitra 2008.

²⁸ Tímto způsobem je řešena prezentace archeologických nalezišť zpřístupněných na místě v Žatci, viz ČECH, Petr. Stálé prezentace výsledků archeologických výzkumů v Žatci. Zprávy památkové péče 2010, roč. 70, č. 3, 198–200.

²⁹ Průvodce byl publikován ve čtyřech pokračováních ve Věstníku Klubu za starou Prahu. Navzdory svému určení pro laickou a poučenou veřejnost zajímavící se o archeologické nálezy zachované a prezentované na území hlavního města, setkal se ze strany odborné archeologické obce s kritikou, viz TRYML, Michal. Archeologicky odkryté a prezentované fragmenty sakrální architektury na území Prahy – pohled archeologa, Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok 22, Bratislava, 99–106, zde odkaz i na čtyři díly průvodce. Navzdory této kritice je průvodce archeologickými nálezy Prahy prezentovanými na místě příležitostně využíván v rámci středoškolské výuky historie a při organizování exkurzí, v rámci kterých jsou poznávány architektonické památky Prahy.

Archeologický ústav AV ČR Praha, v.v.i. a Národní památkový ústav, připravováno jeho rozšířené a aktualizované knižní vydání.³⁰ Přehledy archeologických nalezišť, směřované k odborné veřejnosti, postrádající informace důležité z hlediska jejich zapojení do výukových i turistických tras, byly publikovány v letech 2006 až 2010 ve Zprávách památkové péče vydávaných Národním památkovým ústavem.³¹

Doposud ne příliš využívaným zdrojem informací o prezentovaných archeologických nalezištích a nálezech na místě je Metainformační systém Národního památkového ústavu (dále jen „MIS NPÚ“), součást Integrovaného informačního systému památkové péče - IISPP. Do MIS NPÚ jsou průběžně vkládány (mimo jiné) i fotografie jednotlivých prezentací archeologických nálezů na místě, rozmístěné a zdokumentované v rámci celé České republiky. Výhodou MIS je, že díky propojení s Geografickým informačním systémem NPÚ (dále jen „GIS NPÚ“) lze jednotlivé fotografie prezentací při umístování lokalizovat přesně do míst, kde se skutečně nachází.

Vyhledávání jednotlivých fotograficky zdokumentovaných prezentací v rámci celé České republiky, těch, jejichž fotografie byly do systému MIS NPÚ vloženy, včetně doplňujících informací, umožňují v rámci parametrického vyhledávání jednak název dokumentu: prezentace archeologického nálezu na místě, jednak klíčová slova: archeologická lokalita / archeologická památka / prezentace in situ. Vzhledem k propojení prezentací zachycených na fotografiích s GIS NPÚ lze v rámci celé České republiky, krajů, regionů i měst vytvořit mapy archeologických nalezišť a nálezů prezentovaných na místě. Tato mapa může být vhodným základem pro tvorbu výukových tras i výukových a vzdělávacích programů pro školy a veřejnost.

Geocaching: zábava, vzdělávání a archeologické nálezy prezentované na místě

Jednou z možností zapojení prezentovaných archeologických nálezů na místě do volnočasových aktivit žáků a studentů a následně, skrze zábavu a odpočinek, i do výukových a vzdělávacích programů pro školy a veřejnost, je využití stále populárnějšího Geocachingu. Geocaching je dobrodružná hra pro majitele GPS za účelem hledání schránek (keší) schovaných za zeměpisnými souřadnicemi, vždy v zajímavém prostředí, které je také důvodem jít a hledat ukrytou keš. Základním pravidlem geocachingu je ukládat krabičku pouze do míst, kde to má smysl, tak aby bylo možné se během hledání seznámit s místními pamětihodnostmi, památkami místního významu a přírodním bohatstvím. Geocaching funguje díky přesnosti GPS systémů a možnosti výměny informací o skrýších mezi účastníky hry. Odměna za nalezení se ukrývá uvnitř plastového kontejneru.

Umístěním keší do prostoru archeologických prezentací, nejenom v krajině, ale i v historických sídlech, jedná-li se o exteriérové prezentace, lze docílit toho, že žáci i studenti v souvislosti s hledáním keší nacházejí a poznávají i prezentovaný archeologický nález. Spolu s nalezenou keší mají možnost získat o něm další doplňující informace, či už v tištěné podobě, na informační tabuli tvořící součást objevené prezentace nebo on-line prostřednictvím QR kódu nebo webové adresy nacházející se uvnitř hledané keše. Vyhledávání keší s informacemi o archeologických nalezištích pak může být součástí větších výukových programů zaměřených na poznání krajiny a její náplně vedoucí

³⁰ Jedná se o připravovanou publikaci s názvem Průvodce archeologickými památkami Prahy – areály a přístupné památky *in situ*. Za upozornění děkuji PhDr. Valburze Vavřínové a Mgr. Haně Knoppové, Národní památkový ústav, Generální ředitelství.

³¹ Konkrétně Zprávy památkové péče 2006, roč. 6, č. 4; Zprávy památkové péče 2008, roč. 68, č. 4; Zprávy památkové péče 2010, roč. 70, č. 3.

zúčastněné studenty k samostatné práci s mapou, GPS a nacházenými informacemi. Tomu výrazně napomáhá i samotná atraktivita území, v nichž se prezentovaný archeologický nález, s poblíž uschovanou keší, nachází.³²

Závěr

Torzální architektura odhalovaná během archeologických výzkumů představuje jednu ze značně ohrožených skupin nálezů tvořících archeologický odkaz. Zcela pravidelně jsme svědky toho, že archeologicky prozkoumaná torzální architektura je, navzdory svým kvalitám a významu, po ukončení archeologického výzkumu zcela odstraňována a nahrazována nově budovanou stavbou, aniž by byly, alespoň v druhotném umístění, zachovávány odhalené a zdokumentované cenné architektonické články. Možnost aktivního zapojování prezentací archeologických nálezů na místě do výukových a vzdělávacích programů pro žáky, studenty i další skupiny odborné i laické veřejnosti, i jejich začlenění do volnočasových aktivit typu Geocaching, jsou dalšími argumenty pro její zachování, prezentování na místě a zpřístupnění všem, kterým není historie poznávána metodami archeologického výzkumu a archeologické dědictví lhostejná.

Literatura

BUREŠ, Michal – PAŘEZ, Jan. Mezinárodní letní škola archeologie v Čechách a dva příklady výzkumu a netradičního oživení archeologických lokalit. In: Veřejná archeologie II, Praha, 2008, 11–25. ISBN 978-80-87025-18-5.

CARTHY, Hugh. Burren archeology a tour guide. Cork, 2011. ISBN 9781848891050.

ČECH, Petr. Stálé prezentace výsledků archeologických výzkumů v Žatci. Zprávy památkové péče 2010, roč. 70, č. 3, 198–200. ISSN 1210-5538.

DEBICZKA, Maria. Der verschollene Wawel, Krakow: Zamek Krolewski na Wawelu, 2010. ISBN 978-83-61866-11-4.

DRAGOUN, Zdeněk. Praha 885–1310. Kapitoly o románské a raně gotické architektuře. Praha, 2002, 13–14, 206–209, 24–26. ISBN 80-7277-056-X.

JANČO, Milan. Archeologie ve městě. Prezentace movitých archeologických nálezů na místě, in situ. Zprávy památkové péče, 2013, roč. 73, v tisku. ISSN 1210-5538.

JANČO, Milan. „Cylindr“ historie jednoho náměstí v Kodani. Zprávy památkové péče 2006, roč. 66, č. 2, 144–147. ISSN 1210-5538.

JANČO, Milan. Ochrana, údržba a prezentace nemovitých archeologických nálezů (torzální architektury) na místě. Koncepce metodiky. In Sborník z konference „Vyhledky na věčnost – výzkum, ochrana a prezentace torzální architektury“ 2012, Zlič u České Skalice, v tisku.

MANNING, Conleth. Clonmacnoise. Dublin, 2010. ISBN 0-7076-6190-0.

MELLER, Herald (ed). 2008: Fundsache Luther, Archäologen auf den Spuren des Reformators, Stuttgart, 2008. ISBN 9783806222012

MICHAS, Uve. Spurensuche Berlin. Ein Archäologischer Stadtführer. Hamburg, 2002. ISBN 3-928119-79-6.

MRÁZOVÁ, Lenka. Tvorba pracovních listů. Metodický materiál. Brno, 2012.

³² K problematice Geocachingu existuje množství informací dostupný on-line, například: Geocaching.cz [online]. Dostupné z <http://www.geocaching.cz/news.php>.

- RUTTKAYOVA, Jaroslava. Archeologické lokality Nitra. Nitra, 2008.
- SCHMIDT, Marianne – MORSBACH, Peter. Neupfarrplatz Regensburg. Document, Kirche, Kunstwerk. Regensburg, 2005. ISBN 3-935052-49-2.
- SOKOL, Petr. Šibenice v Bečově nad Teplou a archeologie popravišť. Archeologické rozhledy, 2003, roč. 55, č. 4, 736–766. ISSN 0323-1267.
- TRYML, Michal. Archeologicky odkryté a prezentované fragmenty sakrální architektury na území Prahy – pohled archeologa, Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok 22, Bratislava, 99–106. ISBN 978-80-89175-44-4.
- WALAS, Łukasz. Rynek Underground. Tourist Route Following the Traces of European Identity of Krakow. A Guidebook. Krakow, 2013. ISBN 978-83-7577-133-6.

Příloha

Seznam příspěvků přednesených na workshopu „Prezentace a edukace archeologického kulturního dědictví. Metody, přístupy, stanoviska“ dne 6. 6. 2013 V Nové budově Národního muzea

Archeologie v muzeu

Archeologické programy pro školy a veřejnost v Muzeu hlavního města Prahy, Mgr. Veronika Klimešová Bačová (Muzeum hlavního města Prahy)

Praktické poznatky ze spolupráce archeologa a pedagoga při vzdělávacích programech, Mgr. Kristýna Urbanová, Mgr. Adéla Langová (Národní muzeum)

Nová expozice Milevského muzea. Možnosti městského muzea při prezentaci archeologických střípků regionální minulosti., Kamila Pokorná, Milevské muzeum

Archeologie interaktivně ve výstavách Moravského zemského muzea, PhDr. Eva Jelínková (Metodické centrum muzejní pedagogiky, Moravské zemské muzeum Brno)

Procházka pravěkem aneb Jak k nám lovci mamutů přiletěli dymníkem..., Mgr. Kateřina Tomešková (Muzeum Komenského v Přerově)

Archeologické profilování jako součást vzdělávacích programů, Mgr. Petr Sokol, Mgr. Tomáš Wizovský (Národní památkový ústav)

Archeologie edukačně

Výchova ve vztahu ke kulturně historickému dědictví v Chocni, Mgr. Martina Krsková (ZŠ Sv. Čecha, Choceň)

Ve Štorchových stopách: projekt spolupráce školy a muzea, Mgr. Zdeněk Brom (ZŠ a MaG Vodňany)

Praktické semináře antropologie pro školy a veřejnost, Mgr. Marcela Víšková (Labrys, o.p.s.)

Bez prezentace není edukace – bez edukace není prezentace, doc. PhDr. Miroslav Popelka, CSc. (Ústavu pro archeologii, FF UK)

Archeologie volnočasově

Prezentace archeologie veřejnosti – školy a pedagogové, Petra Saidlová (Boii,o.s.)

Zkušenosti s edukací v archeologickém muzeu v přírodě Villa Nova, Mgr. Bohumír Dragoun (Villa Nova Uhřínov, Muzeum a galerie Orlických hor)

Středověká řemesla na dotek, Mgr. Pavla Kohoutová (Agentura Armagedon, Labrys o.p.s.)

Veřejná archeologie

Odyssea 2013. Úvahy o specializaci a diferenciaci v české veřejné archeologii, PhDr. Michal Bureš, Ph.D. (Katedra archeologie FF ZČU)

Ekonomická hlediska animace archeologických památek, Bc. Soňa Kovalovská (Ústav pro klasickou archeologii, FF UK)

Archeologické nálezy prezentované na místě. Opomíjená součást vzdělávacích programů pro školy, Mgr. Milan Jančo (Národní muzeum)